

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
ДЕРЖАВИ»**

Студента 2 курсу,
5 групи заочної форми навчання
факультету економіки,
менеджменту та психології
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»

(підпис студента)

Фокшей
Георгій
Ігорович

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної
теорії та конкурентної політики

(підпис керівника)

Поліванов
Володимир
Єгорович

Керівник освітньо-професійної
програми
доктор наук з державного
управління, професор кафедри
публічного управління
та адміністрування

(підпис керівника)

Орлова
Наталія
Сергіївна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Зміст і складові соціальної політики.....	7
1.2. Механізм здійснення державної соціальної політики	20
1.3. Нормативно правове забезпечення соціальної політики держави.....	25
Висновки до 1 розділу	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	31
2.1. Особливості формування соціальної політики в Україні.....	31
2.2. Оцінка ефективності реалізації державної соціальної політики в Україні	34
2.3. Недоліки і суперечності соціальної політики України	41
Висновки до 2 розділу	48
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	51
3.1. Стратегія соціального розвитку України	51
3.2. Зарубіжний досвід реалізації соціальної політики і можливості його використання в Україні	54
3.3. Підвищення соціальних стандартів в контексті інтеграції України до ЄС	57
Висновки до 3 розділу	64
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність теми. Як відомо, Україна відповідно до Конституції 1996 р. проголосила себе соціальною державою, тобто такою, в якій створюються умови для досягнення високого матеріального добробуту громадян, впровадження діючої системи соціального захисту для всіх без винятку членів суспільства, для вільного і всебічного розвитку, а також максимально можливих шансів для самореалізації, зберігаючи тим самим стабільність в суспільстві.

В перехідному періоді до ринкових відносин соціальна політика є визначальним напрямом внутрішньої політики держави. Вона забезпечує захист прав людини, створює передумови для розширеного відтворення людиною своєї діяльності і для стабільності суспільної системи.

У широкому сенсі словом «соціальне» прийнято називати все, що безпосередньо відноситься до суспільства, людей, їх життя. Визначаючи зміст соціальної політики, перш за все роблять акцент на створення умов більшої зайнятості та визнаних державою життєвих стандартів споживання, доступності освіти, медицини тощо. Центральною в соціальній політиці є проблема бідності та перерозподілу доходів з метою їх вирівнювання.

На сучасному етапі розвитку суспільства соціальна політика є одним з визначальних напрямків внутрішньої політики будь-якої держави. Вона забезпечує захист прав людини, створює передумови для відтворення людиною своєї діяльності і для стабільності суспільної системи.

Соціальна політика держави спрямована на досягнення певних соціальних показників (зростання добробуту населення, розвиток людського потенціалу, зниження диференціації доходів), які відповідають цілям соціального розвитку і установкам держави і суспільства. При цьому робиться акцент на створення умов підвищення зайнятості і визнаних державою життєвих стандартів споживання, доступності освіти, медицини тощо.

Соціальна політика – не просто збільшення розміру соціальних допомог, пенсій і заробітних плат бюджетників, це ціла система заходів, спрямованих на вирішення важливого завдання забезпечення справедливого і комфортного

проживання в країні, а також вирішення демографічних та житлових проблем, питань трудової зайнятості, максимальної реалізації потенціалу кожного громадянина і його гідного життя [10,с.202].

Пріоритетною метою соціальної політики для України є підвищення рівня життя населення, розвиток людського потенціалу народонаселення, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації по рівню доходів, надання адресної допомоги.

Розгляд стабілізаційної функції соціальної політики дає можливість проаналізувати сучасне трактування і ставлення з боку держави до соціальної політики сучасного українського суспільства. Проблема дослідження складається в малій увазі до методології побудови соціальної політики в Україні і ролі в цьому процесі держави.

Найбільш масштабним завданням соціально орієнтованої економіки держави в ринковому господарстві України є діяльність щодо соціального захисту всіх верств суспільства по виробленню стратегії ефективної соціальної політики. Формою її реалізації виступає фактичний образ дій держави, втілений в соціальну політику, яка охоплює всі сфери економічних відносин в країні. Одним з найважливіших напрямків її діяльності є регулювання зайнятості і стимулювання висококваліфікованого і продуктивної праці і як наслідок збільшення національного доходу.

Сьогодні Україна перебуває у надто складних умовах (військові події на Сході, погіршення економічної ситуації, значна соціальна напруга), які суттєво ускладнюють можливості реалізації соціальної політики та формують поле невизначеності. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дослідження, які спрямовані на створення наукового підґрунтя для розроблення та реалізації дієвої політики соціального захисту та підтримки населення.

Дослідження проблем соціальної політики займалися як зарубіжні вчені, такі як: Т.М. Ганслі, П.Спікер, Р.Тітмус, Ф.Вільямс, А. Гранберг, А. Пробст, Г. Річардсон, А.Є. Козлов, так і вітчизняні фахівці – І.М. Попова, О.О. Якуба, В.Г. Єременко, Ю.І. Сасенко, О.Д.Куценко, О.В. Макарова, О.О. Яременко та інші, що

дозволило встановити, що її регіональні відмінності обумовлюються багатьма залежностями, пов'язаними соціально–культурними взаємодіями і ці зв'язки все більше заплутуються в ході формування ринкових відносин і конкурентного середовища. У роботах розглядаються різні аспекти національної соціальної політики, але мало уваги приділяється методології формування соціальної політики держави на сучасному етапі розвитку України.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є визначення методологічних основ формування та реалізації соціальної політики в сучасній Україні. Для цього необхідно визначити категоріальний апарат, концепції національної соціальної політики, які і повинні стати підставою для побудови теоретичної моделі соціальної політичної діяльності української держави.

Мета сформувала ряд поставлених завдань, а саме:

- дослідити зміст і складові соціальної політики;
- розглянути механізм здійснення державної соціальної політики;
- проаналізувати нормативно–правове забезпечення соціальної політики держави;
- з'ясувати особливості формування соціальної політики в Україні;
- дати оцінку ефективності реалізації державної соціальної політики в Україні;
- визначити недоліки і суперечності соціальної політики України;
- розглянути стратегію соціального розвитку України;
- розглянути зарубіжний досвід реалізації соціальної політики і можливості його застосування в Україні;
- розглянути питання підвищення соціальних стандартів в контексті інтеграції України до ЄС.

Об'єктом дослідження є механізми здійснення соціальної політики в Україні.

Предметом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають між суб'єктом державної влади та громадянами під час проведення соціальної політики в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність наукових методів пізнання. У процесі здійснення дослідження нами були застосовані такі методи: узагальнення, порівняння, метод систематизації, статичний метод та метод аналізу. Метод узагальнення дозволив здійснити фільтрування теоретичних засад здійснення соціальної політики в Україні та узагальнити висновки з обраної теми. Метод порівняння застосовувався для співставлення зарубіжного досвіду здійснення соціальної політики в порівнянні з Україною. Метод систематизації дозволив сформувати єдину систему наукових положень стосовно здійснення соціальної політики. Метод аналізу використовувався при опрацюванні аналітичних матеріалів. Статистичний метод застосовувався при обробці статистичних даних та економічних показників.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Наукове значення полягає в розгляді різних підходів до формування соціальної політики та ролі в цьому процесі Української держави. Практичне значення дослідження полягає у відображенні стабілізуючої функції соціальної політики на сучасному етапі розвитку суспільства. Результати проведеного дослідження можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях з окресленої проблематики.

Публікації. Результати дослідження викладено у статті «Система соціального захисту людини : європейський та український досвід» у збірнику наукових статей «Управління та адміністрування» (Київський національний торговельно-економічний університет, 2018, ч.1, с. 335-340)

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки, в тому числі 69 сторінок основного тексту, список використаних джерел містить 85 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Зміст і складові соціальної політики

Соціальна політика є формою свідомого впливу на соціальну сферу життя людей з метою її вивчення і зміни. Вона є визначальним і головним елементом розвитку громадянського суспільства. Нехтування цією сферою загрожують глобальними втратами, як в морально–етичному, так і матеріальному відношенні. У підсумку, при несприятливій картині розвитку, це може обернутися такими наслідками як деградація і крах суспільства.

Соціальні проблеми піднімалися в численних наукових публікаціях. Серед них можна виділити енциклопедію «Соціальна політика», до якої увійшли основні поняття соціальної політики в галузі освіти, охорони здоров'я, зайнятості та соціально–трудових відносин, а також культурної, житлової, сімейної, пенсійної та молодіжної політики [68, с. 44].

У монографії О.В. Макарової «Соціальна політика України» представлені результати досліджень науковця з актуальних проблем соціально–економічного розвитку України [39]. Тема соціальної політики вибрана не випадково, вона актуальна в усі часи, зачіпає всі сфери життя суспільства, включаючи забезпечення товарами, житлом і послугами соціальну інфраструктуру, робочими місцями, прийнятними грошовими доходами, розширення і зміцнення матеріальної бази, охорону і зміцнення здоров'я населення, його освіту і культуру, створення системи гарантованих соціальних умов для життєдіяльності громадян.

Всі перераховані сфери відіграють величезну роль в суспільному житті кожної людини і є запорукою його благополуччя. Наприклад, політика забезпечення необхідних житлових умов розглядається як один з інструментів

соціальної політики. Отже, реформування соціальної політики на сьогоднішній день стало завданням, рішення якого не можна далі відкладати.

Для України це особливо актуально, оскільки наша країна, усвідомивши серйозність ситуації, стала вирішувати проблеми соціальної політики через пріоритетні національні проекти. Але при розробці соціальних програм та їх реалізації потрібні постійний громадський контроль, вдосконалення демократичної культури в суспільстві. Функцію громадського контролю частково виконують засоби масової інформації. Як наслідок, зростання ролі ЗМІ в сучасному суспільстві призводить до збільшення державного втручання в цю сферу людської діяльності.

Для сучасної людини ЗМІ є одним з основних і найбільш референтних джерел інформації. Інформованість суспільства – один з найважливіших факторів його прогресивного розвитку і його цивілізованості. Засоби масової інформації виступають одночасно сферою відпочинку та розвагами, працею та бізнесом, засобом орієнтації в навколишньому середовищі. Як інститут суспільства ЗМІ є одним з багатокутних каменів сучасної демократичної країни.

Масові комунікації є невід'ємною складовою частиною соціальної політики. Соціальна політика більшою мірою, ніж інші види суспільної діяльності, потребує спеціальних засобів інформаційного обміну, у встановленні і підтримці постійних зв'язків між її суб'єктами. Як член суспільства, людина не може уникнути контакту з інформаційним простором соціуму: вона сприймає, обробляє різноманітні інформаційні джерела та функціонує, відповідно до сформованої у неї під впливом медіа картини світу[72, с.25].

Сьогодні засоби масової інформації виділяються як найважливіша структура в системі соціально–політичних комунікацій. Свобода слова, свобода засобів масової інформації, є однією з основоположних ступенів демократичного і правового суспільства. Засоби масової інформації мають величезні можливості активного впливу на політичну свідомість і поведінку громадян, що свідчить про найважливішу її ролі – ролі "четвертої влади" в сучасному суспільстві поряд із законодавчою, виконавчою та судовою.

«Мати важливу інформацію означає мати владу; вміти відрізнати важливу інформацію від неважливої означає володіти ще більшою владою; можливість поширювати важливу інформацію у власній режисурі або замовчувати її означає мати подвійну владу», – пишуть автори одного з навчальних посібників з політології [72, с.28]. Ці обставини набувають особливої актуальності і значущості на тлі поступового проникнення ЗМІ в політичну сферу. Газети, телебачення, радіо є сполучною ланкою між суспільством і політикою. Особливе значення ці відносини набувають в ході передвиборної кампанії. Так як сучасні передвиборчі кампанії – це політичний сценарій, спрямований через ЗМІ на виборців. Найбільші шанси має той, хто більше надокучив в ЗМІ.

В науковій літературі існують різні визначення «соціальної політики». У них роблять акцент на різні визначальні частини соціальної політики, такі як: сфера вивчення; діяльність держави з розвитку та управління соціальною сферою суспільства; соціальне становище тих чи інших частин народу і народу в цілому. Розглядається роль соціальних суб'єктів, соціальних інститутів і держави як одного з найважливіших інститутів.

Термін «соціальна політика» став вживатися в державній практиці на початку 90-их років ХХ століття, проте в плановому господарстві соціальна політика проводилася державою в рамках річних і п'ятирічних планів, які з середини шістдесятих років двадцятого століття мали розділ «рівень життя народу». При переході до ринкових відносин в Україні істотно змінилася спрямованість соціальної політики.

Поняття «соціальна політика» часто використовується в контексті соціальної адміністрації по відношенню до соціальних послуг, забезпечуваним державою в галузі охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, персональних соціальних послуг і в деяких випадках юриспруденції. Цей підхід, ймовірно, походить від курсів (пріоритетних напрямів) соціальної політики.

В раніше опублікованих статтях і тезах, проводився аналіз терміну «соціалізація трансформації економіки», розгляд суб'єктів соціалізації, таких як держава, соціальні інститути. Розглядалося питання визначення поняття

«соціалізація», розмежування його і поняття соціальна політика, соціальне суспільство і т.д. Багато визначення поняття «соціальна політика» несуть в собі інший зміст, розглянемо визначення, які найбільш часто зустрічаються.

Соціальна політика – сфера, що включає економічну, політичну, соціоправову і соціологічну експертизу способів, якими центральна і місцева урядова політика зачіпають життя індивідуумів і громад [41, с.5]. Це чисто наукове визначення, яке не містить прикладної складової. СENS його в системному вивченні основними суспільними науками процесів і явищ соціального життя для подальшої виробленні пропозицій уряду про покращення життя громадян.

Соціальна політика – діяльність держави та її інститутів, установ усіх форм власності і громадських та релігійних організацій, громадян з розвитку та управління соціальною сферою суспільства. Мета соціальної політики – створення умов для задоволення соціальних потреб та інтересів людей, підтримки, захисту, корекції і реабілітації окремих громадян і соціальних груп [34, с.38]. Ключове положення в цьому визначенні є діяльність держави з розвитку та управління соціальною сферою суспільства, створення умов для задоволення соціальних потреб та інтересів людей. Це розглянуте розуміння соціальної політики, в той же час, є вузьким розумінням сутності поняття.

Широкое розуміння сутності соціальної політики знаходиться в наступному підході. Соціальне становище політики за характером політичної взаємодії ділиться на ряд розділів (сфер). Якщо соціальні групи стикаються, співпрацюють з приводу справ в господарстві, в економіці, то це економічна політика, якщо з приводу природного середовища, її стану і користування, то це економічна політика. Є демографічна політика, культурна, освітня та інші політики (сфери взаємин), а також соціальна політика.

Соціальна політика – це взаємовідношення класів, соціальних груп з приводу збереження і зміни соціального становища населення в цілому і складових його класів, шарів, соціальних, соціально-демократичних, соціально-професійних груп, соціальних спільнот (сім'ї, народу, населення). Як видно, головна тема соціальної політики соціальне становище тих чи інших частин народу і народу в цілому.

Суспільний стан основна комплексна характеристика життєдіяльності населення в цілому і його складових частин. Соціальний стан формується як результат дії системи істотних факторів (причин) які утворюють громадські умови існування і розвитку структурних частин суспільства [17, с.49]. До суспільних умов, що формують соціальний стан, відносяться:

- суспільний устрій (суспільний лад);
- влада в суспільстві;
- влада в господарстві (власність);
- економічні умови;
- економічна безпека;
- захищеність від соціальних небезпек (соціальна захищеність);
- параметри соціального стану, тобто конкретні вимірювачі соціального становища.

Суб'єкти соціальної політики соціальні групи, структурні частини суспільства (народу). Розрізняють первинні суб'єкти це самі соціальні групи, і вторинні представляють їх інтереси органи, організації і т.п. Необхідно сказати про державу як суб'єкт соціальної політики. У демократичній державі, соціальна політика це справа не тільки держави і його органів. Нові соціальні структури та інститути стають суб'єктами соціальної політики. Однак роль держави, як суб'єкта соціальної політики є значущою. Для наочності суб'єкти та об'єкти соціальної політики можна представити за допомогою рисунку 1.1.1.

Суб'єкти соціальної політики	Беруть участь у здійсненні соцполітики	Об'єкти соціальної політики
• держава; • уряд; • Верховна Рада України; • Міністерство праці та соціальної політики; • Міністерство охорони здоров'я; • Міністерство освіти та науки; • міністерство культури і мистецтва; • Інші міністерства, комітети, відомства; • органи місцевого самоврядування.	• громадські, політичні організації; • партії; • профспілки% • фонди; • асоціації, громади.	• ринок праці та зайнятість населення; • трудові відносини; • оплата праці та доходи населення; • система соціального забезпечення населення; • елементи соціальної інфраструктури; • громадяни як споживачі.

Рис.1.1.1 Суб'єкти та об'єкти соціальної політики

Державна соціальна політика- це дія держави в соціальній сфері, що ставить за певні цілі, співвіднесені з конкретно–історичними обставинами, підтверджені необхідними організаціями і пропагандистськими зусиллями, фінансовими ресурсами і розраховані на певні етапні соціальні результати. Соціальна держава – значить сильна соціальна політика.

Соціальною державою в другій половині ХХ століття прийнято вважати, таку державу, для якої соціальні проблеми стали пріоритетними. У соціальній державі залишаються одні соціальні групи, які виконують соціальні обов'язки і залишаються інші соціальні групи, які порушують ці обов'язки. Між цими групами повинен бути баланс. Якщо балансу, рівноваги між соціальними групами немає, значить, немає соціальної держави.

Держава взмозі виконувати свої конституційні функції щодо забезпечення прав, свобод і обов'язків громадян у соціальній сфері в повному обсязі лише при розвинутій соціальній політиці. Держава виробляє і проводить в життя стратегію і пріоритети сильної соціальної політики. Таким є одне з визначень поняття «соціальна політика» і складових елементів, які розкривають його зміст. Необхідно

відзначити, що сучасний стан суспільства вийшов на новий якісний рівень, коли зміст поняття «соціальна політика» буде включати всі сфери людського буття, коли перестануть її розглядати як частину політики взагалі і частина економічної політики зокрема.

На сучасному етапі розвитку суспільства сутність державної соціальної політики трактується як діяльність держави щодо підтримання відносин між соціальними групами; створення умов для забезпечення добробуту та прийняттого рівня життя членів суспільства; забезпечення соціальних гарантій. Традиційні трактування соціальної політики полягали у її розумінні як частини внутрішньої політики будь-якої держави. Адже реальна соціальна політика визначається як властивостями певного історичного моменту, так і національними та культурними особливостями певного суспільства. Разом з тим, сучасні глобалізаційні тенденції, що набувають всеохопного та незворотного характеру, змінюють традиційні уявлення та сприйняття цінностей: ціннішою стає соціальна взаємодія, що є джерелом формування соціального капіталу, інакше розподіляється відповідальність. У тому числі змінюються трактування базових соціальних понять, зокрема – соціальної політики, яка перестає бути замкненою національними кордонами [6,с.202].

Сучасні дослідження соціальної політики мають розширювати горизонти загальних уявлень, відбивати не лише внутрішні, а й глобальні чинники соціального устрою, тенденцій людського розвитку та можливостей політики. Попри відмінності у трактуванні політики є дещо спільне у загальнолюдських уявленнях, що може слугувати чинником, здатним об'єднати міжнародні зусилля заради досягнення спільного прогресу. Одним з базових понять, що об'єднує всі історичні епохи і всі без винятку куточки існування людства, є поняття справедливості.

Останнім часом у трактуванні соціальної політики переважають терміни соціальної рівності (нерівності), що очевидно пов'язано з актуалізацією проблематики соціальної справедливості. Справедливість з давніх часів є ідеалом суспільного життя, як базова цінність була притаманна майже всім релігіям і

культурам. Заповідь, яка наказує ставитись до інших так, як хочеш, щоб ставились до тебе, є в буддизмі, ісламі, християнстві, іудаїзмі, індуїзмі, конфуціанстві тощо. Тому саме поняття пов'язувалось із теологічним світосприйняттям і асоціювалося з волею Бога. Поряд з теологічним трактуванням розвивалися філософсько-теоретичні дослідження проблеми справедливості, основи яких заклали античні філософи Платон і Аристотель.

Платон визначає справедливість як вищу добродетель у державі, побудованій на принципах блага. Він ґрунтовно розглядає справедливість у діалозі «Держава», який значно вплинув на всю європейську культуру. З точки зору Платона, справедливе суспільство – це те, в якому кожна людина може повною мірою реалізувати природні здібності. І Платон, і Аристотель дотримувались концепції «природних» класів та залежності справедливості від соціального статусу [16, с.202].

За словами Аристотеля: «Деякі люди раби, а інші вільні громадяни тому, що так призначено природою. Правильно та справедливо те, що одними слід правити, а інші мають здійснювати правління, до якого вони здатні від природи; і якщо так, то влада пана над рабом є справедливою». Аристотель запропонував розрізняти типи справедливості: корективний, або комунікативний, і дистрибутивний. Корективна справедливість спрямована на збереження громадського порядку та загальний добробут, а дистрибутивна пов'язана з перерозподілом – принцип, за яким кожна людина повинна мати свою, належну їй частку.

З розвитком суспільних відносин змінювалося і сприйняття справедливості: згодом поняття набуло соціального характеру, акцент перемістився з відносин людини з богом на стосунки усередині суспільства, на зміну теологічному світосприйняттю прийшло юридичне. В юридичному плані проблему справедливості трактував, зокрема, Ф. Бекон (1561–1626): «В громадянському суспільстві панує закон або насильство. Але насильство іноді приймає обличчя закону, тоді закон більш говорить про насильство, ніж про правову рівність. Таким чином, існують три джерела несправедливості: насильство як таке, зловмисна

підступність, що ховається під іменем закону, та жорсткість самого закону» [16, с.205].

Незважаючи на існування достатньо чітко викладених теорій суспільного добробуту, нібито здатних забезпечити справедливість, у них майже не йдеться про справедливість у глобальному масштабі та справедливість між поколіннями. Адже раціональний та справедливий розподіл результатів між членами суспільства, а також ефективне використання ресурсів не передбачають збереження ресурсів для майбутніх поколінь людей. У більшості випадків сучасні критерії успіху як окремої особистості, так і держави в цілому є неадекватними та неприродними з точки зору забезпечення сталого розвитку.

Науковий погляд на розробку теорії соціальної політики має базуватися, перш за все, на соціальній філософії та соціології. Завдання соціологічної науки полягає в з'ясуванні методологічної основи вибору певної моделі управління і організації суспільного життя, в розумінні законів трансформації українського суспільства. Соціально-філософський аналіз суспільства дозволяє побудувати модель як цілісної суспільної системи, так і її окремих підсистем, зокрема соціальної сфери.

Важливим методологічним питанням є проблема співвідношення економічних, політичних, соціальних відносин. Економічні та політичні фактори слід розглядати як головне знаряддя поліпшення існування людини, рішення його життєвих проблем. Тому особливого значення набуває соціальна політика держави. Її послідовне здійснення вимагає розробки спеціальної концепції соціальної політики, розуміння того місця, яке займає соціальна сфера в системі суспільства.

Науково-теоретична концепція соціальної політики може складатися з системи соціально-філософських категорій. Центральне місце в ній відводиться поняттю «соціальні відносини». Якщо узагальнити численні визначення цієї категорії, які мають місце в спеціальній літературі, то стає можливим виділити чотири аспекти розуміння соціальних відносин [5, с.73]:

– соціальні відносини – це відносини диференціації в суспільстві;

- соціальні відносини – це відносини, які складаються між певними групами в суспільстві;
- соціальні відносини – це система цінностей населення, через «призму» яких воно оцінює сьогодення, минуле і майбутнє країни;
- соціальні відносини – це відносини, які складаються між державою і населенням, а також між особистістю і державою з приводу всебічного задоволення потреб людини і його соціального захисту.

Таким чином, визначення категорії «соціальні відносини» дозволяє окреслити зміст і межі того суспільного простору, яке носить назву «соціальний», щодо якого і повинна здійснюватися соціальна політика. З категорією «соціальні відносини» пов'язані ще два поняття «соціальний механізм» і «соціальна політика».

У науковому сенсі соціальний механізм – це самодостатнє засіб регулювання суспільно значущих відносин, що виникають при взаємодії груп і спільнот людей, елементів соціальної структури, різних сторін соціальних процесів в суспільстві [13, с.11]. Регулюючи суспільно значущі відносини, соціальний механізм набуває статусу засобу вирішення соціальних протиріч у взаємних відносинах суб'єктів діяльності або в дисфункціональному розвитку соціальних процесів.

Поняття «соціальний механізм суспільства» було введено О. Контом, який розглядав його як необхідний засіб регуляції соціальної діяльності людей і інститутів, що забезпечує функціонування суспільства як цілісного соціального організму. Класики соціології розглядали соціальний механізм з різних точок зору: як регулятивну систему (Г. Спенсер), як механізм соціальної системи (Т. Парсонс). [18, с.14]

«Під соціальним механізмом розвитку економіки слід розуміти постійну систему поведінки соціальних груп, а також взаємодія цих груп між собою і державою з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання, матеріальних благ і послуг; систему, яка регулюється, з одного боку, соціальними інститутами (партіями, державою), з іншого боку, соціально-економічним становищем і свідомістю груп» [26, с.176].

Лібанова Е.М. сучасний етап соціальних перетворень розглядає як трансформацію суспільного устрою, де головним напрямком є збереження соціальної стабільності. Для пояснення внутрішніх процесів вона вводить поняття «соціальний механізм процесу». «Під соціальним механізмом суспільного процесу розглядається стійка система взаємодій соціальних актів різних типів і рівнів, кінцевим результатом яких є задоволення суспільної потреби» [29, с.9]. Функціонування соціальних механізмів регулюється громадськими інститутами, соціальними статусами і культурними особливостями органів управління, організацій, груп, індивідів.

Соціальні механізми здатні регулювати суспільні процеси, силою і стійкістю соціальних зв'язків, які обумовлюють їх системність. Специфіку соціального механізму становить принцип побудови структури соціальних зв'язків і відносин, в яких соціальні суб'єкти знаходяться один до одного в конкретних умовах місця і часу, в рамках певних суспільних форм, існуючих в даний час і за своєю природою приходять. На сьогоднішній день, соціальним механізмом, що забезпечує соціальну стабільність, є соціальна політика.

Поняття «соціальна політика» було введено в науковий обіг у Франції Ш. Фур'є, йому і належить думка про обов'язок держави надавати своїм громадянам певні соціальні гарантії. А для цього держава повинна була монополізувати торгівлю, емісію грошей і збір податків. На думку Ш. Фур'є, саме завдяки державній монополії могла бути реалізована соціальна політика. У Німеччині, в кінці XIX ст., Указами О.Бісмарка про державну допомогу сім'ям німецьких робітників вперше була введена система соціального забезпечення, не тільки контрольована державою, а й керована ним.

Розуміння соціальної політики як специфічної діяльності держави і суспільства відноситься до того часу, коли закладаються основи соціальної держави. Ідейна основа соціальної держави відображає об'єктивний процес зростаючої соціальної ролі держави в регулюванні суспільних відносин в індустріальному і постіндустріальному суспільствах [49, с.65].

Ядром плану був тісний зв'язок соціальної політики з державною економічною політикою, націленої на забезпечення повної зайнятості [59,с.137]. Соціальна держава розглядається сучасними вченими через призму специфічної діяльності держави в соціальній сфері. Є.Я. Баталов, вважає, що соціальним «називається держава, яка бере на себе обов'язок піклуватися про соціальну справедливість, добробут своїх громадян, їх соціальної захищеності». Він відзначає, що становлення індустріального, а потім і постіндустріального суспільства викликає потребу в соціальній державі як «державі, що приймає на себе відповідальність за стан справ в соціальній сфері, а їх соціальної захищеності» [4, с.77].

Соціальна держава сприяє соціальній стабільності в суспільстві. Призначення соціально політичної функції держави полягає в тому, щоб «створити систему заходів, що захищають населення від наслідків реформування в економічній області». У зв'язку з цим соціально–політична діяльність державних і недержавних інститутів полягає в збереженні стабільності в суспільстві. Поряд з поняттям соціальної держави в якості синонімів часто використовуються також терміни «держава добробуту» (від англійського Welfare state), «держава загального добробуту», «держава (суспільство) загального благоденства» [8, с.25].

Соціальна держава і держава загального добробуту (Welfare state) утворюють дві сучасних ідеологічних доктрини. Часто можна зустрітися з їх ототожненням в літературі. Насправді між ними є принципова різниця. Існує твердження, що підставою ідеології держави загального добробуту значною мірою стала теза Дж. Доейнса про те, що соціальні витрати здатні стимулювати сукупний попит. Соціальна політика держави розглядається не тільки з точки зору фактора запобігання соціальних конфліктів, але і в якості фактора економічного розвитку. Однак поняття соціальної держави точніше і повніше відображає багатогранну діяльність сучасної держави в сфері соціально–економічних та інших суспільних відносин, і тому надає більш широкі можливості для дослідження даного феномена.

Широко відома класифікація соціальної політики, запропонована Г. Еспін Андерсеном: «ліберально–демократична», «консервативна», «соціал–

демократична» [23, с.143]. Прикладом реалізації ліберально–демократичної моделі традиційно вважають Сполучені Штати Америки. Дві інші знайшли своє втілення в таких європейських країнах, як Німеччина (консервативна) і Швеція (соціал–демократична). У літературі часто політику, здійснювану в Німеччині, називають моделлю соціально–ринкового господарства, від якої відрізняється північноєвропейських модель Швеції.

Правовою основою стають певні пріоритети держави, які можуть бути сфокусовані на одному з трьох елементів, як на першочерговому: політичні права, громадянських правах або на правах соціальних. В економічній сфері моделі відрізняються мірою втручання держави в економічні процеси, що відповідає політиці консерватизму, неоконсерватизму, або «laissez-faire» (невтручання, регуляція). Ліберальне соціальна держава. Держава через бюджет фінансує «джерела існування» (посібники) малозабезпеченої частини населення. Правила надання допомоги досить суворі, допомога не велике, а працездатних одержувачів влади намагаються працевлаштує т– перевести з допомоги на заробітну плату [50, с.59].

Діяльність, яку ми називаємо «соціальною політикою» держави, являє собою механізм, які покликані забезпечити існуючі напрямки існування громадян: підвищення суспільного добробуту; поліпшення якості життя населення; забезпечення соціальної та політичної стабільності. Таким чином, соціальна політика виконує три головні функції [56, с.57]:

- економічну (стимулювання різних видів економічної діяльності);
- соціальну (створення соціально–економічних передумов для збереження стабільності в суспільстві);
- стратегічну (створення соціально–економічних умов для збереження і розвитку «людського капіталу», забезпечення необхідного рівня життя для всіх груп населення, доступу до медичного обслуговування, освіти, культурних цінностей);

– стабілізаційна (об'єднує всі перераховані функції). В якості домінуючої функції соціальної політики ми розглядаємо забезпечення соціально політичної стабільності.

Реалії сьогодення потребують пошуку шляхів пом'якшення соціальних загроз, які також мають бути реалізовані у глобальному масштабі. Сьогодні дедалі більшу роль у світі відіграють такі міжнародні організації, як ООН, ЄС та ін. Вони мають власні бюджети та кошти для реалізації власної політики; документи та рішення, ухвалені на міжнародному рівні, стають первісними щодо рішень, прийнятих на національному рівні; окремі держави втрачають безперечну самостійність у питаннях управління соціальними процесами; відбувається конвергенція соціальних інститутів.

1.2. Механізм здійснення державної соціальної політики

На сучасному етапі суспільного розвитку жодна економічна система не в змозі забезпечити економічне зростання без використання творчого, інноваційного потенціалу людини. Вирішальним фактором у соціально–економічному розвитку суспільства є людський. Сучасне цивілізоване суспільство має безліч проблем, перш за все, пов'язаних з підвищенням рівня і якості життя, забезпеченням і підтримкою економічної стабільності, реалізацією принципів соціальної справедливості.

Необхідно розвивати систему соціального захисту населення, тобто реформувати суспільне життя, проводити грамотну і ефективну соціальну політику держави. Соціальна політика – це політика, спрямована на зміну рівня і якості життя населення, на пом'якшення протиріч між учасниками ринкової економіки і запобігання соціальних конфліктів.

Головною метою державної суспільної політики є підвищення рівня і якості життя громадян [67, с.43]. На сьогоднішній день в світі існує кілька гострих і найбільш значущих проблем в умовах реалізації соціальної політики:

1. Низький рівень реальних доходів населення, їх диференціація.
2. Недостатньо розвинена сфера охорони здоров'я та освіти.
3. Низький рівень пенсійних виплат і наявність слабо захищених верств населення.

Розглянемо кожну проблему більш детально:

Незважаючи на зростання соціальних витрат, абсолютна бідність скорочується дуже повільно і непропорційно до витрат. «Понад 20% населення отримують доходи нижчі прожиткового мінімуму» [67, с.43]. Соціальне розшарування населення за зарплатою і рівнем доходів свідчить про те, що справедливість і моральність розподільних відносин недостатня.

В якості державних заходів в області подолання соціального розшарування суспільства можуть бути використані заходи, притаманні ринковій економіці: «встановлення державного мінімуму заробітної плати на соціально прийнятному рівні, система прибуткового оподаткування повернення до його прогресивної шкали, індексація заробітної плати у зв'язку з ростом вартості життя » [73, с.48].

Система обов'язкового медичного страхування являє собою систему, покликану забезпечувати громадян певним набором медичних послуг. Кошти на дані послуги беруться з бюджету. Недосконалість цієї системи полягає в тому, що якість медичних послуг є нижчою, ніж при платному медичному обслуговуванні, так як система є досить забюрократизованою. Система вимагає як вдосконалень структурного характеру, так і більшого фінансового забезпечення.

Головним завданням соціальної політики є стабільне зростання інвестицій держави в сфері загальної, середньої та вищої освіти. У найближчі роки цьому завданню має бути приділено увагу. Тільки так можливо забезпечити гідний рівень освіти і надання послуг навчання на безкоштовній основі.

Обов'язкове пенсійне страхування являє собою систему, що охоплює всі категорії населення. Більшість пенсіонерів мають кошти для забезпечення своїх мінімальних потреб і навіть трохи більше, але даних ресурсів все одно недостатньо для гідної і безтурботної старості. Кількість пенсіонерів з кожним роком зростає. Держава розуміє це і збільшує обсяг коштів, спрямованих на пенсійне

забезпечення. Фінансування соціальної політики в цілому відіграє важливу роль в її реалізації, адже від обсягу виділених коштів залежить якість і можливості здійснення поставлених цільових орієнтирів.

Показниками результативності соціальної політики є рівень і якість життя населення. Під рівнем життя натякають на фактично сформовані умови життєдіяльності та ступінь задоволення потреб населення, забезпечених масою товарів і послуг. Індекс якості життя (чим вищий, тим кращий) є оцінкою якості життя в цілому.

Зарубіжні країни, такі як Данія, Швеція, Фінляндія, Австрія займають лідируючі позиції в рейтингу, в той час як Україна суттєво відстає.

На сьогоднішній день в світі існує кілька найбільш значущих проблем, що стосуються заробітної плати, пенсійних виплат, охорони здоров'я та освіти. Коштів, які виділяються із бюджету держав, спрямованих на соціальну політику, стає все більше, відповідно очікується вирішення більшості проблем.

Результати соціальної політики, що здійснюються кордоном набагато кращі. Країни, в яких проводиться така політика, займають провідні місця в рейтингу за рівнем життя, адже саме цей показник показує результативність політики. Україні необхідно запозичувати деякі принципи і можливо, ситуація зміниться в кращу сторону [2, с.32].

Соціальна політика, як і політика в цілому, трактується в соціально–економічній літературі неоднозначно. Існують два підходи до розуміння політики взагалі і соціальної зокрема. Перший підхід до розуміння політики базується переважно на позиції бачення людей як об'єкта політичного впливу. При такому підході політика розглядається як державна політика, як найважливіший інструмент державної влади. Під політикою розуміється також програма дії держави і владних структур, а також саме діяння по відношенню до різних сфер суспільного життя. У цьому випадку політика – це вплив, що йде «зверху вниз».

Відповідно до другого підходу в трактуванні політики, люди сприймаються як активні суб'єкти соціально–економічної діяльності. У цьому випадку політика являє собою інститут громадянського суспільства. Вона характеризує суспільні

процеси, що йдуть «знизу вгору», що відображають формування спільних інтересів, волі народу. Тут задіяні інститути прямої і представницької демократії, а також низова демократія, демократія участі [9, с.51].

Соціальна політика – це один з видів політики взагалі. Вона, як і політика в цілому, має властивість всеосяжного універсального впливу на всі сторони суспільства. Її відрізняє цілеспрямований свідомий характер політичної діяльності, безліч цілей і складність пріоритетів, суперечливість взаємозв'язку «мети і засобів». Їй притаманний високе світоглядне ціннісне спрямування. Вона знаходиться під сильним впливом сформованих культурно–історичних і національних традицій народу відповідної країни.

За своєю внутрішньою природою соціальна політика має яскраво виражену орієнтацію на людину, її цілепокладання має гуманістичну спрямованість. Різноманіття людської діяльності визначає складність взаємодії соціальної політики з іншими її видами, обумовлює суперечливість її цілей і засобів.

У соціальній політиці, як і в будь–який інший політиці, часто має місце відрив мети від засобів. Це пояснюється тим, що кошти для досягнення соціальних цілей знаходяться не в соціальній, а в економічній, науково–технічній та інших сферах, вони мають власну внутрішню логіку розвитку, що відрізняється ефектом запізнювання прийняття рішень. По відношенню до соціальної політики, наприклад, економічна політика, є засобом її реалізації. Важлива особливість соціальної політики полягає в тому, що вона має безпосереднє відношення до способу розподілу суспільного багатства.

Сфера розподільних відносин включає розподіл як первинних, так і вторинних доходів. Первинний розподіл доходів відбувається безпосередньо в процесі функціонування самого виробництва як результат ефективності (віддачі) дії основних факторів виробництва (праці, капіталу, природних ресурсів, управління).

Розмір доходу власників зазначених факторів і, отже, рівень добробуту відповідних верств суспільства безпосередньо залежить від зростання продуктивності (ефективності) основних факторів виробництва. Це створює

систему трудової і підприємницької мотивації, формує основи трудової моралі та ділової етики членів суспільства. Робиться ставка на індивідуальну відповідальність людини за свій особистий добробут і благополуччя своєї сім'ї. Тут мова йде про формування економічних основ індивідуального захисту від різного роду соціальних ризиків – від хвороби, безробіття, тимчасової втрати працездатності тощо. У зв'язку з цим можуть створюватися на накопичувальній основі приватні рахунки в банках і на добровільних засадах недержавні фонди страхування, розміри внесків, які тісно пов'язані з величиною трудових і підприємницьких зусиль [15, с.3].

В умовах ринкової економіки первинний (або функціональний) розподіл доходів, тобто розподіл суспільного багатства відповідно до ефективності (продуктивності) факторів виробництва носить суперечливий характер. З одного боку, при такому способі розподілу дотримується принцип соціальної справедливості, тобто здійснюється розподіл по праці в залежності від вкладень в людину (від «людського капіталу»). Зростає значення мотивації до праці і знань. З іншого боку, в розвиненій ринковій економіці, коли товарність набуває універсальний характер, і робоча сила стає товаром, посилюється економічна залежність праці від капіталу.

В умовах раннього капіталізму, капіталізму першої половини XIX століття ціна робочої сили могла приймати нульове значення, допускалося, що рівень заробітної плати може бути нижче прожиткового мінімуму, а неодмінним супутником стає безробіття. Примус до праці в умовах ліберальної ринкової системи забезпечується дорогою ціною – страхом втратити роботу і невпевненістю в завтрашньому дні. Однак первинний розподіл доходів не є суто економічною категорією, він підпорядковується не тільки дії економічних законів. Він являє собою також соціальне явище, відображає історію протистояння праці і капіталу, історію становлення робітничого класу, зростання його організованої сили і соціальних досягнень як на рівні підприємства, так і в масштабах всієї країни [20, с.68].

XX століття стало століттям затвердження політичних і соціальних прав робітничого класу. У країнах розвиненої ринкової економіки в законодавчому порядку встановлюють гарантований мінімум заробітної плати і вводяться правові норми, що регулюють режим праці і відпочинку. У другій половині XX століття було чимало зроблено для розвитку економічної демократії на підприємстві, активізувалося участь робітників в управлінні виробництвом і власністю, зросла роль колективних договорів у сфері трудових відносин. Одночасно підвищилася соціальна відповідальність підприємців перед робітниками і місцевим співтовариством. Все це створило серйозні передумови для соціального партнерства в сфері праці в сучасному суспільстві. Все це і формує механізми здійснення соціальної політики.

Тобто державна соціальна політика реалізовується через систему державних мінімальних соціальних стандартів (мінімальне забезпечення достатнього рівня життя). Серед мінімальних соціальних стандартів є мінімальні рівні заробітної плати, соціальної пенсії та інших соціальних виплат, перелік лікувально-профілактичних послуг, що надаються за рахунок бюджету тощо [43]. Варто зазначити, що держава має турбуватися про те, аби мінімальні соціальні стандарти гарантувалися кожній людині. Також це ті мінімальні значення соціальних благ, нижче яких не можна опускатися. Соціальні стандарти виражаються через соціальні норми.

1.3. Нормативно–правове забезпечення соціальної політики держави

Система законодавчих, нормативних та правових актів, що сприяють практичному здійсненню декларованих Конституціями держав світу принципів соціальної держави, політика яких спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток складає єдину базу, яка регулює порядок та механізм здійснення соціальної політики в цілому.

Соціальна політика України, як самостійної суверенної держави, бере свій початок з проголошення Декларації про державний суверенітет України. У Декларації зазначено, що людина, її честь, здоров'я – найвища цінність для суспільства, мета його розвитку. Це означає, що в Україні відповідну соціальну спрямованість повинна мати економіка і політика, а, отже, потрібна певна соціально спрямована діяльність органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань. Конституційне закріплення принципів соціальної держави відображено в статті 1 Конституції України [1] і визначає нашу державу як соціальну, «політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини.

В Україні охороняється право на працю і здоров'я людей, встановлюється гарантований розмір мінімальної оплати праці, забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, інвалідів та громадян похилого віку, розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії та інші гарантії соціального захисту». [19,с.17] Цьому принципу відповідає не тільки продумана стратегія соціальної політики і вагомі досягнення в її реалізації, а й цілий ряд інших конституційних положень, які розкривають принцип соціальної держави і забезпечують його реалізацію, а також особливі характеристики як соціальної, так і всіх інших сфер суспільного життя.

Закріплення в Конституції України [1] соціального принципу державного устрою означає, що соціальна функція проголошена пріоритетною функцією держави. Законами України соціальна політика диференціюється відповідно до вікових категорій громадян. Виділяють соціальну політику щодо дітей, сім'ї, молоді, жінок. Модель соціальної політики в Україні формується в умовах перехідного суспільства. Це зумовлює цілий ряд її особливостей, до яких можна віднести [28, с.89]:

- залежність соціальної політики від рівня економічного розвитку країни;
- відсутність можливості широкого вибору громадянами форми соціального захисту (видів страхування, допомоги, обслуговування);

- фактичне «зведення» соціальної політики до її соціально-захисної функції;
- концептуальна невизначеність, що породжує суперечності між принципами, покладеними в основу правових актів, починаючи з Конституції України, з одного боку і механізмами їх реалізації та фінансуванням – з іншого.

Соціальна політика в Україні забезпечується такими нормативно правовими актами, як Конституція України, Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», Кодекс законів про працю України, Закон України «Про прожитковий мінімум», Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо. Детальніша інформація про нормативно-правове забезпечення в Україні розміщена в Додатку А.

До нормативно-правового забезпечення належать також державні соціальні стандарти та гарантії. Державні соціальні стандарти це встановлені соціальні норми і нормативи (або їх комплекс), на основі яких визначаються рівні державних соціальних гарантій. Під останніми слід розуміти встановлені мінімальні розміри оплати праці, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги тощо, які забезпечують рівень життя не нижчий за прожитковий мінімум.

Формування державних соціальних стандартів відбувається з дотриманням наступних принципів:

- забезпечення кожному достатнього рівня життя;
- забезпечення соціального діалогу;
- гласності та громадського контролю;
- наукової обґрунтованості норм споживання.

Поділ соціальних норматив [46] можна продемонструвати у вигляді рисунку 1.3.1.

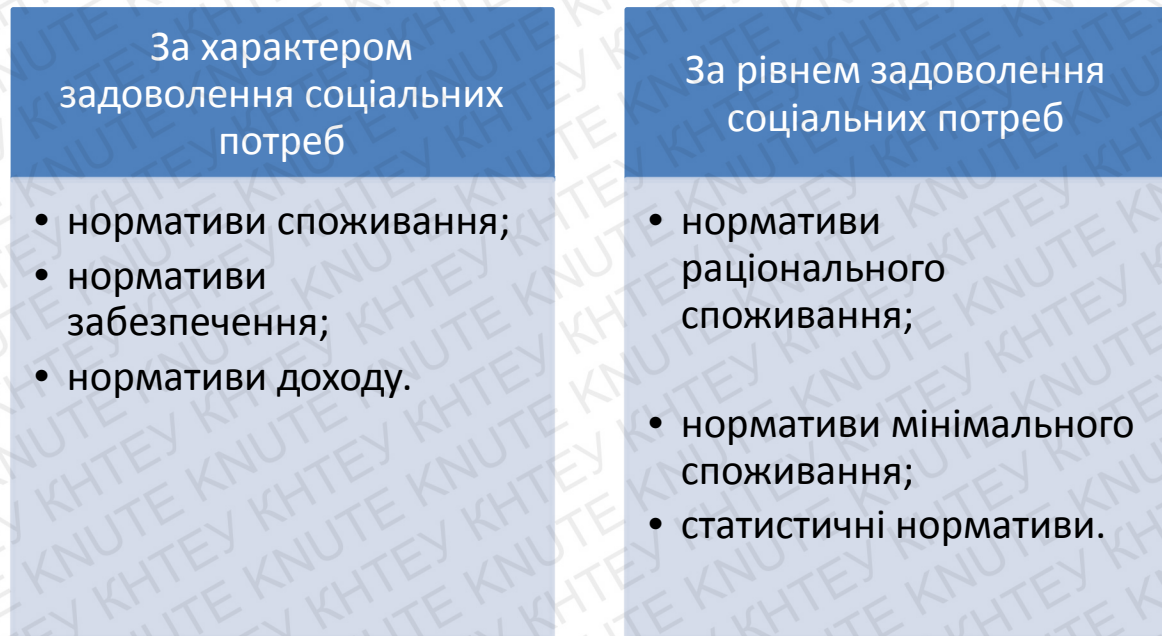

Рис. 1.3.1 Поділ соціальних норматив залежно від критеріїв

Державні соціальні нормативи встановлюються в сферах доходів населення, соціального обслуговування, обслуговування закладами культури, забезпечення навчальними закладами тощо. До основних державних соціальних гарантій в Україні належать мінімальні розміри заробітної плати та пенсії за віком, розміри державної соціальної допомоги та неоподаткований мінімум доходів громадян. Варто зазначити, що перелічені соціальні гарантії є основним джерелом існування та не можуть бути нижчими за прожитковий мінімум, встановлений державою.

Окрім основних державних соціальних гарантій виділяють ще й не основні (стипендії студентів та учнів професійно-технічних училищ, індексації дохід населення, пільги учасникам бойових дій тощо) [46].

Висновки до 1 розділу

У науковій літературі існують різні визначення поняття «соціальна політика». У них роблять акцент на різні визначальні частини соціальної політики,

такі як: сфера вивчення; діяльність держави з розвитку та управління соціальною сферою суспільства; соціальне становище тих чи інших частин народу і народу в цілому. Розглядається роль соціальних суб'єктів, соціальних інститутів і держави як одного з найважливіших інститутів.

До суспільних умов, що формують соціальний стан, відносяться:

- суспільний устрій (суспільний лад);
- влада в суспільстві;
- влада в господарстві (власність);
- економічні умови;
- економічна безпека;
- захищеність від соціальних небезпек (соціальна захищеність);
- параметри соціального стану, тобто конкретні вимірювачі соціального становища.

Суб'єктами соціальної політики є соціальні групи, структурні частини суспільства (народу).

Головною метою державної політики є підвищення рівня і якості життя громадян.

Державна соціальна політика реалізовується через систему державних мінімальних соціальних стандартів (мінімальне забезпечення достатнього рівня життя). Державні стандарти виражаються через соціальні норми. Державні соціальні нормативи встановлюються в сферах доходів населення, соціального обслуговування, обслуговування закладами культури, забезпечення навчальними закладами тощо. До основних державних соціальних гарантій в Україні належать мінімальні розміри заробітної плати та пенсії за віком, розміри державної соціальної допомоги та неоподаткований мінімум доходів громадян. Варто зазначити, що перелічені соціальні гарантії є основним джерелом існування та не можуть бути нижчими за прожитковий мінімум, встановлений державою.

Соціальна політика в Україні забезпечується такими нормативно правовими актами, як Конституція України, Закон України «Про державні соціальні стандарти

та державні соціальні гарантії», Кодекс законів про працю України, Закон України «Про прожитковий мінімум», Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості формування соціальної політики в Україні

Період існування України як самостійної держави пов'язаний з пошуком моделей державного устрою в цілому, а також шляхів організації окремих областей життя суспільства, зокрема економіки, соціальної сфери, духовних процесів. Перехідний період сучасного розвитку України, соціальна спрямованість трансформації економіки, виявлення та аналіз факторів стабільності (нестабільності) соціальної системи на сьогоднішній день має не тільки наукове, академічне значення. Стабілізація економічного, політичного і соціального життя сучасного українського суспільства – це основна мета розвитку держави і соціальної політики.

Існують різні моделі соціальної політики держави. Класичною стала типологія Г. Еспінг-Андерсена, в основі якої лежать ідеологічні критерії та розміри соціальних виплат. Таким чином, до моделей соціальної політики держави належать консервативна, ліберальна та соціал-демократична [44].

Попри те, що класичний консерватизм не передбачав жодних соціальних гарантій (лише у випадку реальної загрози революційних рухів), з часом установки послідовників стали менш категоричними. Прихильниками даної моделі нині є торі у Великобританії, солісти у Франції, республіканці у США та християнські демократи в країнах Європи. Консерватори вважають соціально несправедливим гасло «рівність результатів», а натомість проголошують «рівність можливостей». Також несумісним із соціальною справедливістю вважається перерозподіл ресурсів, на протилежність йому цілям суспільного розвитку відповідає нерівність. Вважається необхідним скорочення соціальних витрат на користь відновлення дії законів ринкової економіки «в чистому вигляді». Тобто в нагромадженні капіталу і швидких темпах зростання економіки зацікавлені різні верстви населення,

оскільки тоді державі необхідні незначні засоби для мінімального забезпечення відносно невеликої кількості людей. Тобто, рівні можливості можливі лише при ринковій економіці при незначному втручанні держави.

Цікавою є думка про те, що державні соціальні програми є більш шкідливими, ніж корисними, оскільки призводять до зловживання соціальною допомогою (наприклад, безробітний, який живе на виплати та не шукає роботу задля забезпечення собі гідного рівня життя). Проте держава має допомагати тим, хто «хоче сам собі допомогти», тобто має заохочувати та створювати сприятливі умови для діяльності дрібних і середній власників (установка «що я можу зробити для держави», а не «що держава може зробити для мене»). У зв'язку з цим відводиться важлива роль саме розвитку партнерських відносин між державою, приватним сектором, громадськими та добродійними організаціями.

На противагу консерватизму, ліберальна ідеологія ґрунтується на таких принципах, як необмежена свобода підприємництва і торгівлі, плюралістична демократія, широкі свободи для індивідів у різних сферах життя суспільства, парламентський державний устрій. Класичний лібералізм відводить державі роль «нічного сторожа», коли індивід має абсолютну свободу в економічній сфері, а держава мінімально втручається в соціальну сферу. Через критику ортодоксальної ліберальної держави, яка не здатна гарантувати достатній рівень життя, на початку ХХ ст. почав формуватися «новий лібералізм», який покликаний брати на себе відповідальність за кожну людину.

За основними характеристиками, існуюча сьогодні в Україні модель, нагадує соціал-демократичний варіант соціальної політики з елементами лібералізму. Вона складається під впливом поступового формування ринкових відносин і процесів демократизації суспільства. Те, що обрана саме така модель політики в соціальній сфері, підтверджує спосіб розподілу витрат державного бюджету на головні соціальні потреби населення протягом майже всього періоду існування незалежної України [31, с.24].

Стабілізаційна функція соціальної політики держави полягає в координації інтересів і потреб соціальних груп в економічній, соціальній, політичній сферах. У

сучасних умовах соціальна політика виконує головним чином функцію соціального захисту, але цього не достатньо. Соціально–політична діяльність держави повинна враховувати цінності і очікування населення, що забезпечить довіру до влади, підтримку процесу реформування суспільства.

Процеси соціального розвитку українського суспільства мають непослідовний характер, а вплив соціальної політики на стан соціальної безпеки людей, добробут населення є недостатнім. В.В. Колков в своїй роботі «Соціальна безпека» пов'язує поняття соціальна політика та соціальна безпека в такий спосіб: «це діяльність з практичної організації соціальної безпеки людей, що прагнуть реалізувати свої потреби і інтереси в суспільстві». [38, с.47]

Соціальна безпека розглядається, перш за все, як можливість людини задовольнити свої потреби, поєднувати індивідуальні і суспільні інтереси. Соціальна безпека досягається тоді, коли забезпечується нормальний рівень життя населення, що відображає ступінь задоволення матеріальними і духовними потребами людини. Соціальна політика відіграє найважливішу роль в забезпеченні стабільного розвитку суспільства. Створюючи умови для вільної та рівноправної діяльності громадян, держава за допомогою соціальної політики знижує соціальну напруженість в суспільстві, що дозволяє йому розвиватися більш стійко. Досягнення стабільності в суспільстві можливо як шляхом реалізації певної соціальної політики за допомогою регулювання діяльності стійких соціальних інститутів, так і шляхом створення нових рухів і організацій, що спеціалізуються на питаннях соціальної політики.

Сучасна соціальна тактика включає боротьбу з бідністю, надмірною диференціацією доходів населення, демографічними та іншими системними кризами. Соціальна політика України спрямована на вирішення однакових загальносвітових проблем, але законодавчо визначаються різні принципи соціальної політики. Подібні принципи формують модель соціальної політики, але важливим як і раніше стає вибір правильних соціальних орієнтирів для країн. При їх визначенні основою повинна бути теорія соціальної держав, однак, як зазначають більшість вчених, на практиці здійснюються принципи «класичного лібералізму»,

заснованого на ідеології індивідуалізму і невтручання в економічне та соціальне життя [54, с.54].

Будь-які соціальні програми є лише декларацією, якщо не підкріплені матеріально і не забезпечені економічно. У цьому сенсі соціальна політика вторинна щодо економіки, як за змістом, так і за завданнями, перевагам. Але це не означає другорядності її значущості, і впливу на хід розвитку матеріальної і духовної культури, хід суспільного розвитку.

У соціальній сфері виявляються і оцінюються результати господарської діяльності товариства, проявляються її ефективність і здатність задовольняти інтереси і потреби громадян. У соціальній сфері знаходить відображення ступінь гуманності політики держави. Одним з напрямків діяльності держави в соціальній сфері є регулювання зайнятості і стимулювання висококваліфікованого і продуктивної праці, як наслідок відбувається збільшення національного доходу.

2.2. Оцінка ефективності реалізації державної соціальної політики в Україні

Менталітет патерналізму (надії на опіку з боку влади) був культурним фоном і нормою життя як при самодержавстві, так і за радянських часів, і певною мірою залишається у сучасній суспільній свідомості. Характерними рисами сьогоденного українського патерналізму є поєднання все ще значних очікувань державної опіки з високим рівнем недовіри населення до інститутів влади, а також відсутність головного атрибуту патернальної держави – панівної загальнонаціональної ідеї.

Після здобуття незалежності Україна проголосила курс на лібералізацію суспільних відносин. Розпочалися певні зміни, що були ознаками відходу держави від традиційно патерналістських форм відносин держава – народ. Відбулась реформа пенсійного забезпечення, впроваджено адресні види соціальної допомоги, ліквідовано централізовані фонди суспільного споживання, які становили основу соціального забезпечення [45, с.45].

У сфері захисту від соціальних ризиків виникли фонди соціального страхування – автономні, відділені від державного бюджету та засновані на страхових солідарних принципах. Зміни торкнулися системи освіти, охорони здоров'я, житлово–комунального господарства, ідеологічної сфери (значне послаблення цензури, майже повна відсутність визначеної державної ідеології), державного управління, регулювання цін і тарифів, заробітних плат тощо; здійснювалась військова реформа. Відбулись значні трансформації культурних цінностей: замість закритого типу культури радянського періоду формується більш відкритий тип з позитивним сприйняттям світового досвіду та зростанням відчуття залученості до глобального процесу розвитку. Проте, незважаючи на значні зміни у сучасних суспільних відносинах, поряд із залишками елементів старої (радянської) системи стосунків залишається і значна частка патерналізму. Зокрема, у системі соціальної підтримки досі наявний цілий комплекс державних допомог, пільг та послуг, які надають за категорійним принципом, без урахування ступеня та факту нужденності.

Державна соціальна допомога в основному обмежується виплатами без застосування активних механізмів виходу із проблемної ситуації, що призводить до зниження соціальної та економічної активності громадян і поширення утриманських настанов та патерналістських очікувань. Про поширення утриманських настроїв красномовно свідчить багатократне зростання кількості «одиноких матерів», які претендують на отримання допомоги, та розширення контингентів пільговиків.

Про низьку активність щодо пошуку виходу зі стану нужденності свідчить значна тривалість перебування у програмах соціальної допомоги. Серед отримувачів допомоги малозабезпеченим сім'ям 67,8% є довготривалими учасниками програми (середній термін перебування у програмі складає 25 місяців); серед учасників програми соціальної допомоги одиноким батькам 84% є довготривалими (середній термін перебування – 5 років); серед учасників програми житлових субсидій майже 90% є довготривалими отримувачами [35, с.96].

Безумовно, поширенню очікувань державної соціальної допомоги сприяє збереження доволі високого рівня бідності серед сімей з дітьми, особливо страждають сім'ї з дітьми до трьох років та багатодітні. При цьому заробітна плата далеко не завжди гарантує захист від бідності: сьогодні рівень бідності серед сімей, де всі дорослі працюють, становить понад 20%, і цей рівень не на багато відрізняється від загального рівня бідності в Україні (24%). Цілком зрозуміло, що занижений рівень оплати праці не сприяє економічній активності, і тому ми спостерігаємо значне поширення утриманських настанов та низьку активність нужденних щодо пошуку шляхів для виходу зі скрутного становища власними силами. Для прикладу, на рисунку 2.1.1. наведено інформацію про те, як змінювався розмір мінімальної заробітної плати за останні роки [42].

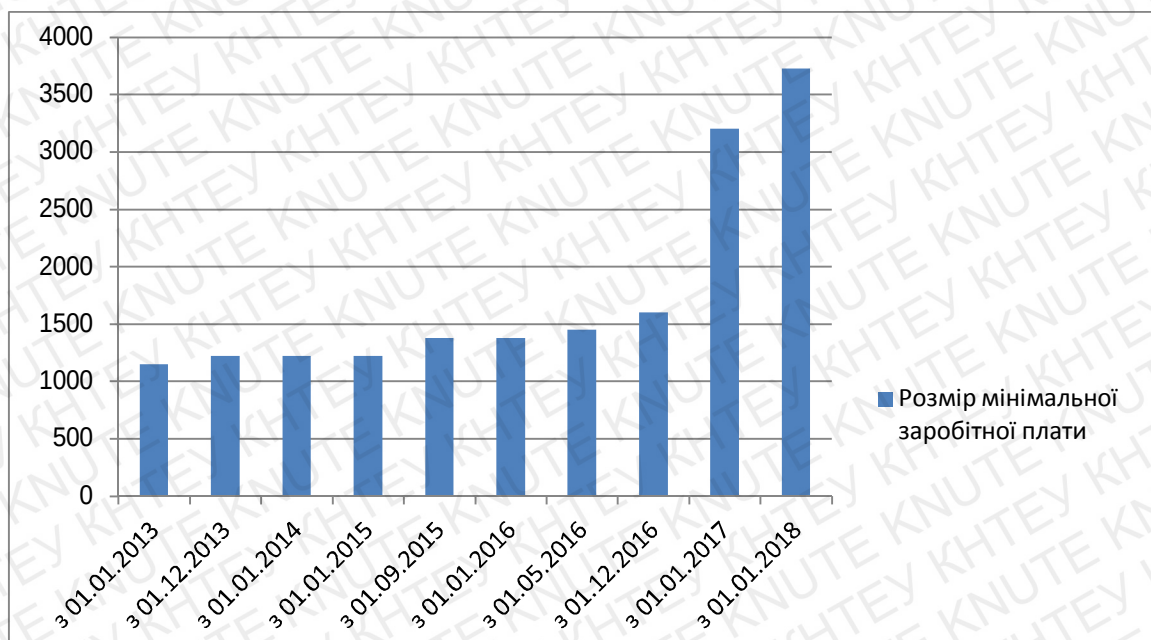

Рис.2.1.1. Мінімальна зарплата в Україні за 2013-2018 рр.

Індивід для збереження свого життя має бути забезпеченим певним набором продовольчих та непродовольчих товарів. Зміну величини прожиткового мінімуму в Україні за період з 2013 по 2018 рр. представлено на рисунку 2.1.2. [42]

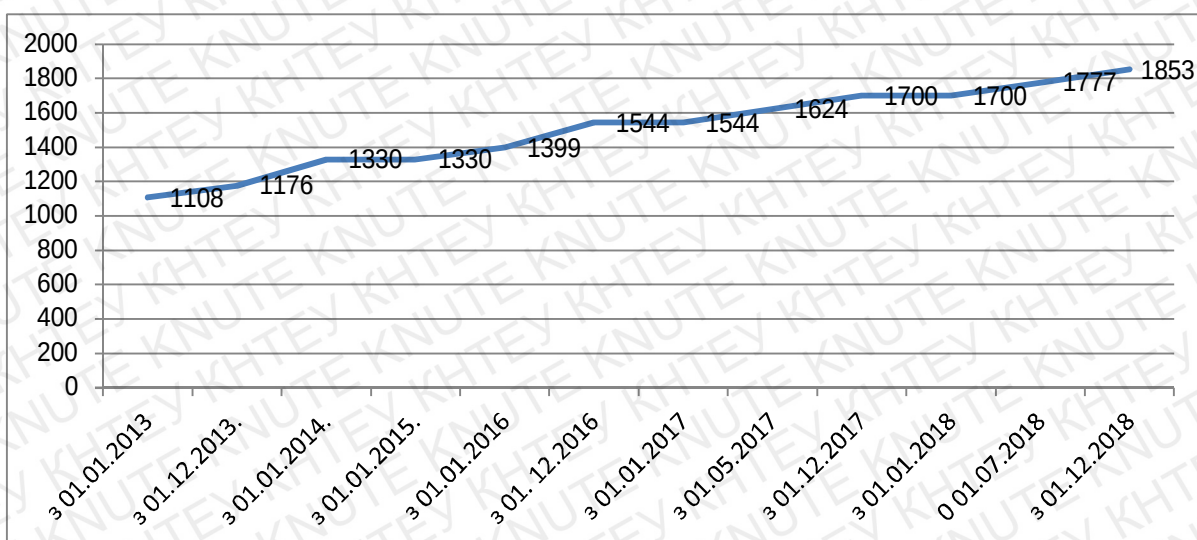

Рис.2.1.2 Величина прожиткового мінімуму в Україні за період 2013-2018 рр.

Як ми бачимо з двох попередніх рисунків, рівень мінімальної заробітної плати разом з розміром прожиткового мінімуму зростають. Проте, на нашу думку, це відбувається непропорційно до рівня інфляції в нашій державі. На рисунку 2.1.3. показано зміну рівня споживчих цін від 2000 року [42].

	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	За рік
2000	104,6	103,3	102,0	101,7	102,1	103,7	99,9	100,0	102,6	101,4	100,4	101,6	125,8
2001	101,5	100,6	100,6	101,5	100,4	100,6	98,3	99,8	100,4	100,2	100,5	101,6	106,1
2002	101,0	98,6	99,3	101,4	99,7	98,2	98,5	99,8	100,2	100,7	100,7	101,4	99,4
2003	101,5	101,1	101,1	100,7	100,0	100,1	99,9	98,3	100,6	101,3	101,9	101,5	108,2
2004	101,4	100,4	100,4	100,7	100,7	100,7	100,0	99,9	101,3	102,2	101,6	102,4	112,3
2005	101,7	101,0	101,6	100,7	100,6	100,6	100,3	100,0	100,4	100,9	101,2	100,9	110,3
2006	101,2	101,8	99,7	99,6	100,5	100,1	100,9	100,0	102,0	102,6	101,8	100,9	111,6
2007	100,5	100,6	100,2	100,0	100,6	102,2	101,4	100,6	102,2	102,9	102,2	102,1	116,6
2008	102,9	102,7	103,8	103,1	101,3	100,8	99,5	99,9	101,1	101,7	101,5	102,1	122,3
2009	102,9	101,5	101,4	100,9	100,5	101,1	99,9	99,8	100,8	100,9	101,1	100,9	112,3
2010	101,8	101,9	100,9	99,7	99,4	99,6	99,8	101,2	102,9	100,5	100,3	100,8	109,1
2011	101,0	100,9	101,4	101,3	100,8	100,4	98,7	99,6	100,1	100,0	100,1	100,2	104,6
2012	100,2	100,2	100,3	100,0	99,7	99,7	99,8	99,7	100,1	100,0	99,9	100,2	99,8
2013	100,2	99,9	100,0	100,0	100,1	100,0	99,9	99,3	100,0	100,4	100,2	100,5	100,5
2014	100,2	100,6	102,2	103,3	103,8	101,0	100,4	100,8	102,9	102,4	101,9	103,0	124,9
2015	103,1	105,3	110,8	114,0	102,2	100,4	99,0	99,2	102,3	98,7	102,0	100,7	143,3
2016	100,9	99,6	101,0	103,5	100,1	99,8	99,9	99,7	101,8	102,8	101,8	100,9	112,4
2017	101,1	101,0	101,8	100,9	101,3	101,6	100,2	99,9	102,0	101,2	100,9	101,0	113,7
2018	101,5	100,9	101,1	100,8	100,0	100,0	99,3	100,0	101,9	101,7			107,4

Рис 1.2.3. Рівень інфляції в Україні

Тобто згідно з Законом України «Про державний бюджет на 2018 рік» установлено такі мінімальні соціальні стандарти [24]:

1. Заробітна плата: з 1 січня - 3723 грн (якщо від цієї суми відняти 18% податку на доходи фізичних осіб і 1,5% військового збору, визначимо, що 2018 року мінімально українець отримуватиме на руки 2997 грн);

2. Прожитковий мінімум на одну особу з розрахунку на місяць: з 1 січня – 1700грн, з 1 липня – 1777 грн; з 1 грудня - 1853 грн .

А от особи із 25 роками стажу (вимога від 1 січня) отримуватимуть пенсію на рівні 1452 грн (що є нижчим навіть за прожитковий мінімум).

Від радянського періоду також залишається відчуженість населення від прийняття та сприйняття державних політичних рішень, високий рівень недовіри до майже всіх суспільних інституцій, слабка підприємницька активність населення. Взаємовідносини влада–народ мають подвійний характер: частина населення сприймає зразки «західної демократії», але досить вагомою залишається частка орієнтованих на культурні цінності східних народів: харизматичних лідерів, патерналізм, етатизм. Результати соціологічних досліджень, проведених різними інституціями, це підтверджують.

Зокрема, за результатами опитування Центру Разумкова у 2008 р., на запитання «Що є важливим для успішного розвитку України?» найменша кількість респондентів (40%) обрали відповідь «зведення до мінімуму втручання держави в економічні процеси», а найбільша (96%) – «гарантування державою соціального захисту громадян»; 62% пов'язували успішний розвиток країни з «появою сильного лідера, який має широкі владні повноваження»[63].

Дані дослідження, яке провів у Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка, свідчать про певну зміну цінностей в українському суспільстві: «при достатньо високому попиті на патерналізм, спостерігається зростання кількості тих, хто вважає, що держава має створити умови для того, щоб громадяни самі собі забезпечили гідний рівень життя». Цю думку сьогодні підтримує 68,8% респондентів, а серед молоді навіть 73,6–76,4%. Водночас 28% опитаних вважає, що держава має забезпечити громадянам прийнятний рівень життя, нехай навіть не дуже високий, але всім.

Кількість прихильників цієї точки зору зростає у віковій категорії «60 років і старше» до 45,4%. Все ще значні патерналістські настанови населення активно використовують у виборчому процесі претенденти на владу. Як виявилось, найбільші шанси на виграш мають ті, хто зможе переконливіше пообіцяти підвищення пенсій, соціальних виплат і зарплат. За період незалежності населення значною мірою зберегло високий рівень очікувань державної підтримки, але такі настанови поєднуються із зростанням суспільної недовіри, і перш за все – недовіри до інститутів влади.

Якщо середній бал довіри родичам складає 4,6, сусідам, колегам і духовенству – 3,3–3,5, то рівень довіри до міліції, прокуратури та судів становив лише 2,3 бали, станом на 2010 рік [56, с.57]. На сьогодні, рівень довіри громадян до державних органів, до яких можна звернутися за захистом дещо зріс, що можна побачити на рисунку 2.1.4 [25].

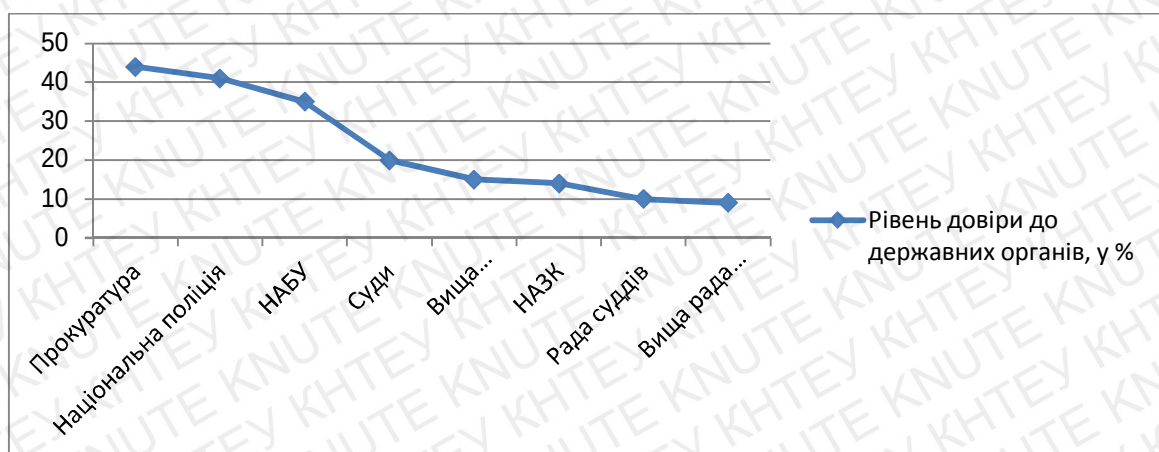

Рис. 2.1.4. Рівень довіри громадян до державних органів, до яких можна звернутися за соціальним захистом

Своєрідним індикатором патерналістської налаштованості населення може бути ставлення до можливості відкриття та ведення свого бізнесу, а також стан розвитку бізнесу та підприємництва у країні. Підприємці, як правило, – це особи, схильні до незалежності, ризику, активного пошуку ідей. На думку одного з найвидатніших економістів ХХ ст. Й. Шумпетера, клас підприємців являє собою потужну соціальну силу, здатну зрушити інвестиційний цикл, дає змогу досягати вершин технічного прогресу, відроджувати зруйновану економіку.

За результатами моніторингових опитувань населення України, які проводять Центр «Соціальний моніторинг» та Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка спільно з відділом моніторингових досліджень соціально–економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України, за індексом сприяння бізнесу у 2012 р. Україна залишалася серед 20% найменш успішних країн світу (найнижче місце з усіх європейських країн). Протягом року країна помітно погіршила позиції в питаннях реєстрації власності, закриття бізнесу, сплати податків та отримання дозволів. За індексом економічної свободи 2012 р. Україна опинилася на останньому місці серед європейських країн і у двадцятці країн з найгіршими рейтинговими показниками згідно із загальними оцінками. За результатами моніторингу Інституту соціології НАН України, за період 1992–2012 рр. зросла частка респондентів, які зовсім не схвалюють або скоріше не схвалюють розвиток приватного підприємництва в Україні, і, на противагу, зменшилась частка тих, хто цілком схвалює це явище. Також за цей період значно погіршилось ставлення населення до передавання у приватну власність землі та підприємств, зокрема, негативне ставлення до приватизації великих підприємств у 2012 р. висловили 62,7% респондентів (у 1992 р. – 34,6%); малих підприємств – 31,1% (у 1992 р. – 13,6%); землі – 55,8% (у 1992 р. – 13,9%) [56, с.60].

Щодо участі держави в управлінні економікою – прихильниками її мінімізації виявилось близько 6,1% респондентів, а за повернення до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю – 33,4%, причому ця частка порівняно з 2002 р. зросла на 4 пункти. Про ностальгічні настрої та збереження міфів щодо «радянського благополуччя» свідчать відповіді респондентів на запитання щодо ставлення до розпаду СРСР. Отже, патерналізм є неодмінною характеристикою взаємовідносин держава–народ. Однак його прояви, характер та наслідки є досить різноманітними для різних історичних періодів та народів: від жорстких та деспотичних форм, які вкрай обмежують права людини, до ліберальних форм обмеженого втручання держави в економіку та людське життя.

Найбільш негативними наслідками надмірної опіки держави на сучасному етапі розвитку є завищений попит населення на державну підтримку, формування споживацьких настанов, втрата економічної та соціальної активності, здатності приймати рішення та відповідати за них, формування соціального утриманства, яке є джерелом поширення і «консервації» бідності. Для протидії поширенню утриманських настанов необхідно будувати нові сучасні форми взаємодії влади та суспільства, орієнтованих на створення умов для розвитку, а не виключно на пасивну підтримку і жорсткий розподіл благ.

Для цього необхідний постійний пошук балансу щодо міри державної опіки та державного втручання. Сучасна ситуація в Україні потребує перенесення акцентів соціальної політики на активні форми соціальної підтримки, модернізацію системи освіти, яка має стати ефективним соціальним ліфтом для людини; створення умов для розвитку підприємницької активності, забезпечення умов для гідної праці, поширення механізмів соціального партнерства, та, зрештою, проведення політики щодо викорінення психології утриманства, відновлення суспільної довіри, соціальної активності та відповідальності.

2.3. Недоліки і суперечності соціальної політики України

Проблеми соціальної диференціації доходів населення, аналіз фінансування державних витрат на соціальну сферу в Україні розглянуті в роботах І. Луніної Г. Волинського, І. Гнибіденко, Е. Лібанової та багатьох ін. Аналізуючи рівень фінансування державних витрат на соціальну сферу в Україні, відзначаючи проблеми розподілу державних доходів, соціального захисту населення вчені аргументують необхідність належного забезпечення соціальних потреб суспільства.

Також відзначимо думку вчених, наприклад, В. Гудзя, який вважає, що термін «соціальна держава» є, по суті, аналогом поняття «соціалістична держава

[19, с.7], а держава, що сповідує ринкову ідеологію, має максимально перекласти обов'язок соціального забезпечення на приватні структури і фонди.

У свою чергу, Макогон Ю. В., аналізуючи соціальну діяльність держави, зазначає, що обов'язок забезпечувати своє існування лежить на самому працездатному людині. Держава повинна приймати участь в даному процесі тоді, коли самій людині в силу об'єктивних причин не вдається задовольнити свої мінімальні потреби [40]. Крім того, на його думку, надмірна опіка і турбота з боку держави не сприяють розвитку ініціативності, активізації внутрішніх ресурсів людини. Скуратівський В.А. також вважає, що суспільство, особливо в кризовій ситуації, більше залежить від надзусиль індивідів, від можливостей їх самореалізації, ніж від соціальної політики держави [59, с.137].

Україна, відповідно до Конституції, визначена як соціальна держава, що зобов'язує її вирішувати певні соціальні завдання. Сьогодні можна констатувати той факт, що основоположні цілі соціальної політики в Україні досягаються частково, соціальні завдання вирішуються не в повному обсязі.

У Посланні Президента України до Верховної Ради України [52] акцентується увага на необхідності інновацій та модернізації, а також необхідності гуманізації розвитку, збільшення соціальних інвестицій в людський капітал, формування сучасної інфраструктури життєзабезпечення.

Однак, не дивлячись на всі зусилля держави, за словами Сату Кахконен (Директор Світового банку з питань України, Білорусі та Молдови) рівень бідності в нашій державі за останні п'ять років зріс на 10% і на теперішній момент сягає відмітки у 25%. Відсутність системного підходу до вирішення соціальних проблем зумовлює низьку ефективність соціальних реформ [65].

В Україні посилюється проблема соціальної поляризації суспільства. Неприпустимо, зухвало велика диференціація доходів. Певна ступінь диференціації доходів природна, однак, надмірна розрив сприймається як несправедливість і служить джерелом соціальної напруженості.

Тому, найважливішим завданням держави є зменшення майнової нерівності як за рахунок більш адресної і ефективної соціальної політики, так і, в першу чергу,

за рахунок створення можливості кожному заробляти, забезпечити собі достатній рівень доходів своєю працею і талантом. Кожен громадянин повинен мати можливість реалізувати свої професійні знання, знайти таку роботу, яка дозволяла б мати гідну зарплату і розвиватися, будувати кар'єру. Люди різного покликання повинні мати поле для реалізації свого потенціалу, поле для професійного і соціального зростання. Кожен з професіоналів (інженер, економіст, програміст, агроном) повинен отримати можливість не просто працювати за фахом, а будувати професійну кар'єру, постійно підвищувати свою кваліфікацію, навчатися новим прикладним технологіям. Проте, ми можемо спостерігати ситуацію безробіття в Україні. Дані за 2018 рік наведені в таблиці 2.1 [27].

Табл 2.1.

Кількість зареєстрованих безробітних та кількість вакансій у 2018 році
(за даними державної служби зайнятості)

	К-сть зареєстрованих безробітних		Середній рівень допомоги, у грн.	К-сть вакансій, тис.одиниць	Навантаження зареєстрованих безробітних на одну вакансію, осіб
	Тис.осіб	У % до населення працездатного віку			
Січень	378,9	1,4	2483	59,8	6
Лютий	383,7	1,5	2357	71,8	5
Березень	366,9	1,4	2587	93,0	4
Квітень	326,8	1,2	2422	83,8	4
Травень	316,0	1,2	2426	86,2	4
Червень	303,9	1,2	2425	82,4	4
Липень	298,0	1,2	2559	86,8	3
Серпень	292,8	1,1	2562	100,3	3
Вересень	287,1	1,1	2510	97,0	3
Жовтень	271,4	1,1	2637	97,3	3

Варто зазначити, що дані не є точними, оскільки кожен третій українець працює нелегально (за даними Держслужби України з питань праці) та не всі безробітні реєструються в базі державної служби зайнятості.

Сьогодні важливість якісної освіти і системи охорони здоров'я не вимагає аргументації. Але організаційні реформи систем освіти та охорони здоров'я поки не привели до помітного для народу поліпшенню їх якості. Необхідно підвищувати ефективність роботи систем освіти та охорони здоров'я, усувати ситуації, коли дані галузі фінансуються за «залишковим принципом» [37, с.63].

За даними міністерства освіти та науки, незважаючи на загальну негативну демографічну ситуацію в Україні (скорочення дитячого населення майже вдвічі за часи незалежності), за останні п'ять років спостерігається стабілізація кількості учнів і студентів. Так спостерігається збільшення кількості учнів закладів дошкільної освіти на 3,1%, а закладів середньої освіти на 4,1%. Проте невтішним є тенденція останніх років до скорочення кількості учнів у закладах професійної освіти (14,2%). Ми вважаємо, що актуальним наразі є підвищення престижу робітничих професій (можливо за рахунок підвищення заробітної плати). Динаміка загальної кількості осіб, які отримують певні освітні послуги представлена на рисунку 2.3.1 [47].

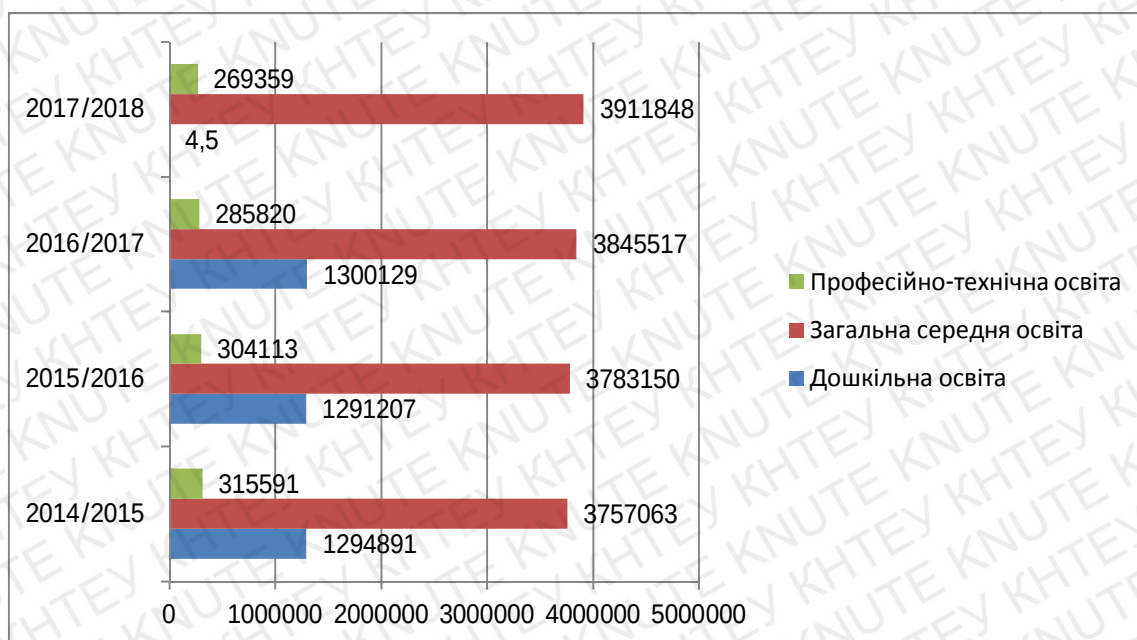

Рис.2.3.1. Динаміка зміни кількості осіб, які отримують освітні послуги у розрізі освітніх рівнів (2014-2018 рр.)

Матеріально–технічна база систем освіти та охорони здоров'я повинні відповідати сучасним світовим вимогам. Інакше про досягнення високого рівня конкурентного статусу України в світі не може йти мови. Тільки високоосвічені фахівці, робітники можуть створювати конкурентні продукти і в поєднанні з іншими факторами сприяти просуванню України до досягнення високого рівня її конкурентного статусу в світі. Важливим аспектом проблем в освіті і охороні здоров'я є низька мотивація людей, які працюють в цих галузях. Необхідно забезпечити гідну оплату праці професіоналів–бюджетників.

У будь–якій країні вчителі та лікарі, вчені та працівники культури – це не тільки кістяк «креативного класу». Це ті, хто надає стійкість розвитку суспільства, служить опорою суспільної моралі. Ефективно управляти якістю медичної допомоги, освітніх програм, наукових досліджень можна тільки спираючись на авторитет професійного середовища. Відновлення професійної моралі, самоврядування і самоочищення професійних колективів – це те, на що може розраховувати суспільство, переглядаючи свої відносини з медичним, учительським, науковим співтовариством.

Особливим завданням держави є соціальна допомога, соціальний захист громадян з обмеженими здібностями. На державному рівні піднімаються питання з приводу надання можливостей самореалізації громадянам з обмеженими можливостями здоров'я (на візках, хто погано бачить, слабочуючих і ряду інших категорій). Вони володіють не меншими, ніж інші, талантом і бажанням працювати і заробляти, але їм складно «вписатися» в стандартні трудові відносини. Стимулювання суб'єктів господарювання (пільги по оподаткуванню) при залученні інвалідів до трудової діяльності є позитивним аспектом. Але, в найближчі роки треба створити систему, яка допомагала б кожному інваліду, який здатний та бажає навчатися і працювати знайти свою освітню та професійну траєкторію життєвого зростання. Від спеціалізованої освітньої програми – до адаптованого до його спеціальним потребам робочого місця.

Попри те, що прогнозується зростання державної соціальної допомоги інвалідам (рисунок 2.3.2) [33], ми вважаємо дані виплати відірваними від реалій та заниженими для достатнього рівня життя.

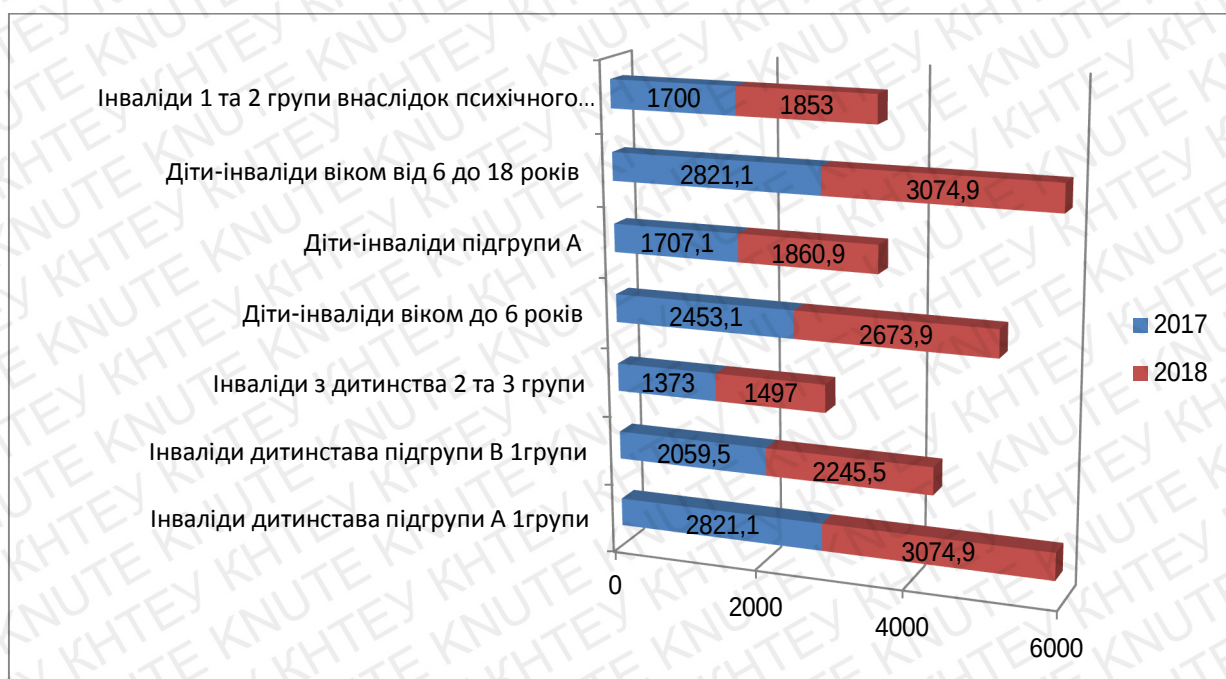

Рис.2.3.2. Розміри соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам

В умовах скорочення чисельності населення України, держава вживає заходів, спрямованих на підтримку прагнення сімей до народження другої і наступних дітей. Підтримуючи, в цілому, рішення держави про надання такої допомоги, ми вважаємо, що їх повинні отримувати сім'ї, незалежно від доходів, при написанні відповідної заяви. [30, с.32]. Тенденції виплат показано на рисунку 2.3.3. [61].

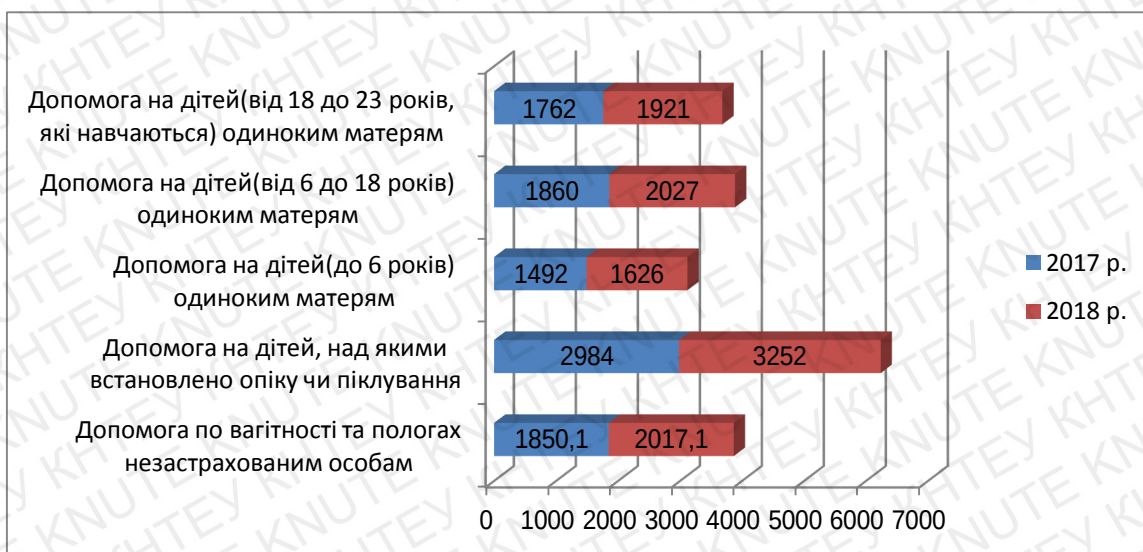

Рис.2.3.3. Розміри допомоги на дітей у 2017-2018 рр.

Також слід зазначити, що на державному рівні необхідний комплексний підхід до вирішення соціальних проблем, в тому числі і молодих сімей, що передбачає надання можливості влаштування дитини в дитячий садок без черг і проблем, надання можливості отримання якісної освіти та медичної допомоги, про що вже сказано вище, дозвіл інфраструктурних, житлових проблем та ін.

В умовах значного скорочення чисельності населення працездатного віку та збільшення старшого віку нагальним питанням є вирішення проблем наповнення пенсійного фонду, виплати пенсій пенсіонерам. Підвищення пенсійного віку для жінок (до 60 років) навряд чи зможе істотно знизити навантаження на бюджет, оскільки, сьогодні один працюючий забезпечує пенсією одного пенсіонера, а в недалекому майбутньому цілком може виявитися, що кількість пенсіонерів в Україні буде перевищувати кількість «платників пенсійних внесків».

В таких умовах державі необхідно активно залучати до пенсійного забезпечення недержавні пенсійні фонди. З огляду на високий рівень старіння населення головним пріоритетом державної соціальної та демографічної політики має бути не тільки стимулювання народжуваності, а й стимулювання продовження повноцінної економічної і соціальної активності населення старших вікових груп, що сприятиме забезпеченню рівноваги між економічним і демографічним розвитком суспільства.

Ключовою проблемою соціальної політики України є її ефективність, цільовий характер проведених заходів. Необхідно ліквідувати всі зони втрат в соціальному секторі. Ресурси повинні направляються тим, хто їх відчайдушно потребує, а не людям, які можуть легко прожити без них. Потрібно припинити за інерцією підтримувати установи, не звертаючи уваги на ефект їх роботи для громадян (коли інтереси тих, хто працює в соціальних установах, вище інтересів тих, на кого вони працюють) [32, с.5].

Ми переконані в необхідності здійснення аудиту системи пільг, соціальних та компенсаційних виплат і одержувачів пільг для визначення обсягу необхідних бюджетних коштів на фінансування системи пільг і відмова від надання пільг тим категоріям пільговиків, які безпідставно в них включені.

Висновки до 2 розділу

Існують різні моделі соціальної політики держави. Класичною стала типологія Г. Еспінг-Андерсена, в основі якої лежать ідеологічні критерії та розміри соціальних виплат. Таким чином, до моделей соціальної політики держави належать консервативна, ліберальна та соціал-демократична.

Модель соціальної політики в Україні формується в умовах перехідного суспільства. Це зумовлює цілий ряд її особливостей, до яких можна віднести:

- залежність соціальної політики від рівня економічного розвитку країни;
- відсутність можливості широкого вибору громадянами форми соціального захисту (видів страхування, допомоги, обслуговування);
- фактичне «зведення» соціальної політики до її соціально-захисної функції;
- концептуальна невизначеність, що породжує суперечності між принципами, покладеними в основу правових актів, починаючи з Конституції України, з одного боку і механізмами їх реалізації та фінансуванням - з іншого.

У сфері захисту від соціальних ризиків виникли фонди соціального страхування - автономні, відділені від державного бюджету та засновані на страхових солідарних принципах. Зміни торкнулися системи освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, ідеологічної сфери (значне послаблення цензури, майже повна відсутність визначеної державної ідеології), державного управління, регулювання цін і тарифів, заробітних плат тощо; здійснювалась військова реформа. Відбулись значні трансформації культурних цінностей: замість закритого типу культури радянського періоду формується більш відкритий тип з позитивним сприйняттям світового досвіду та зростанням відчуття залученості до глобального процесу розвитку. Проте, незважаючи на значні зміни у сучасних суспільних відносинах,

Сьогодні важливість якісної освіти і системи охорони здоров'я не вимагає аргументації. Але організаційні реформи систем освіти та охорони здоров'я поки не привели до помітного для народу поліпшенню їх якості. Необхідно підвищувати ефективність роботи систем освіти та охорони здоров'я, усувати ситуації, коли дані галузі фінансуються за «залишковим принципом».

Матеріально-технічна база систем освіти та охорони здоров'я повинні відповідати сучасним світовим вимогам. В умовах скорочення чисельності населення України, держава вживає заходів, спрямованих на підтримку прагнення сімей до народження другої і наступних дітей.

Також слід зазначити, що на державному рівні необхідний комплексний підхід до вирішення соціальних проблем, в тому числі і молодих сімей, що передбачає надання можливості влаштування дитини в дитячий сад без черг і проблем, надання можливості отримання якісної освіти та медичної допомоги, про що вже сказано вище, дозвіл інфраструктурних, житлових проблем та ін.

Ключовою проблемою соціальної політики України є її ефективність, цільовий характер проведених заходів. Необхідно ліквідувати всі зони втрат в соціальному секторі. Ресурси повинні направляються тим, хто в них відчайдушно потребує, а не людям, які можуть легко прожити без них.

Серед проблем державної соціальної політики можна виділити велику диференціацію доходів серед населення, високий рівень безробіття, високий рівень інфляції, недосконалість системи освіти та охорони здоров'я тощо.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

3.1. Стратегія соціального розвитку України

Основними заходами реалізації певної стратегії є прийняття і введення в дію нової законодавчо–нормативної бази в сфері соціальної політики та адекватне її фінансове забезпечення. Реформування законодавчо–нормативної бази повинно відбуватися в контексті інтеграційної політики України в Європейський Союз. Йдеться про адаптацію норм, розмірів, показників соціальної забезпеченості до європейських стандартів.

Реформування системи соціального забезпечення і зменшення рівня бідності – одне з найважливіших завдань нинішньої влади. У Стратегічному плані діяльності Міністерства соціальної політики України на 2018 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановими (2019-2020 роки) (далі - Стратегічний план) [64] підкреслюється вагомість основних проблем, які існують на ринку праці (недостатній рівень економічної активності та зайнятості населення; високий рівень неформальної зайнятості; недостатня ефективність інститутів ринку праці; відсутність надійного механізму захисту працівників підприємств-банкрутів від невиконання заборгованості із заробітної плати та інших виплат; недосконалість чинного законодавства з питань колективно-договірного регулювання трудових і соціально-економічних відносин працівників і роботодавців). Для нівелювання даних проблем планується поетапне підвищення рівня зайнятості та зменшення масштабу неформальної зайнятості; підвищення рівня державних соціальних стандартів; зниження рівня бідності серед працюючих; удосконалення трудового законодавства з урахуванням міжнародних стандартів і норм.

Як бачимо, країнам Центральної Європи і, напевно, Україні необхідно зосередити увагу на трьох основних завданнях політики, спрямованій проти

бідності: збільшення зайнятості, зменшення абсолютної бідності та попередження довго тимчасової бідності, поліпшення соціальної мобільності.

Заохочення зайнятості в офіційній економіці – це основа будь-якої стратегії, спрямованої проти бідності в країнах з середнім рівнем доходів, таких як Україна. Ця стратегія повинна сконцентруватися і на переміщенні робочих місць з тіньової економіки в офіційну, і на створенні нових робочих місць у легальній економіці. Важливо підкреслити, що будь-який репресивний елемент (наприклад, поліція, податкові органи тощо) повинні грати другорядну роль в цій стратегії [3, с.48].

Для створення справедливої системи пенсійного страхування, згідно з Стратегічним планом, планується удосконалювати пенсійну систему, запровадити єдиний і справедливий підхід до обчислення пенсій, створити умови для фінансової стійкості Пенсійного Фонду України та розширити охоплення пенсійного страхування за рахунок зайнятого населення. Ці дії націлені на ліквідування наступних проблем [64]:

- відсутність дієвого механізму індексації пенсій;
- наявність дефіциту бюджету Пенсійного фонду України;
- низький рівень охоплення пенсійним страхуванням зайнятого населення;
- негативний вплив на розміри пенсій низьких показників заробітної плати при тривалому страховому стажі людини.

Важливе значення має питання, що стосується цільового характеру соціальних програм. Стратегічний план передбачає стимулювання працездатних непрацюючих членів сімей до пошуку роботи та виведення їх зі стану бідності; посилення адресності надання соціальної допомоги та перехід до монетизації надання пільг; створення та впровадження єдиної інформаційної системи Мінсоцполітики.

В Україні спостерігається низький рівень охоплення якісними соціальними, реабілітаційними та психологічними послугами вразливих верств населення на рівні територіальних громад. Для протидії цьому планується за 2018-2020 рр. реформувати інтернативні установи системи соціального захисту населення (наприклад, психоневрологічні інтернати); забезпечити надання якісних

соціальних, реабілітаційних послуг, послуг із оздоровлення і відпочинку; запровадити нові підходи до організації надання даних послуг на рівні територіальної громади [64].

Особливої уваги потребують ті, хто сам не може за себе подбати- діти. До основних проблем, які потрібно розв'язати в цій сфері належать [64]:

- необхідність заміни системи інституційного догляду та виховання дітей на систему, яка забезпечує догляд і виховання дітей в сімейному або наближеному до сімейного середовищі;
- необхідність створення служб у справах дітей у кожній об'єднаній територіальній громаді;
- низький рівень забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа;
- низький рівень охоплення якісними послугами з оздоровлення та відпочинку дітей пільгових категорій.

За підрахунками Інституту демографії та соціальних досліджень за 2017 рік від домашнього насилля постраждало більше 1 мільйона жінок, серед яких 600 жінок загинуло (що втричі перевищує кількість загиблих в АТО за той же рік). У зв'язку з цим, видається необхідним удосконалити систему соціального захисту в частині забезпечення гендерної рівності та створити ефективну систему запобігання та протидії домашньому насильству [69].

З огляду на все вищесказане, вважаємо, що дуже важливо уникати універсальних систем підвищення загального добробуту, які існують у багатьох західноєвропейських країнах, і відповідним чином направляти соціальні програми. Владі слід докласти багато зусиль, направлених, в першу чергу, на підвищення добробуту громадян та подолання бідності. Отже, накопичений досвід європейських країн у вирішенні цих проблем слід обов'язково врахувати при формуванні державної політики, обравши ті методи, які найбільше підходять до ситуації в Україні.

3.2. Зарубіжний досвід реалізації соціальної політики і можливості його використання в Україні

В ЄС можна виділити наступні моделі здійснення соціальної політики [48]:

1. континентальна;
2. англосаксонська;
3. скандинавська;
4. південно-європейська.

Континентальна модель, названа в честь німецького канцлера «бісмарківською», передбачає жорсткий взаємозв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю робочого стажу [58,с.92]. Тобто дана модель заснована на механізмі соціального страхування, коли величина страхових виплат перш за все визначається величиною страхових внесків. У своєму класичному вигляді, модель побудована на поєднанні соціального страхування і професійної солідарності, коли існуючими страховими фондами на паритетних умовах керують власники підприємств та наймані працівники. За допомогою цих фондів відбуваються соціальні відрахування із заробітної плати, що лягає потім в основу страхових виплат. Оскільки податковий перерозподіл, що реалізовується через універсальний бюджетний підхід, суперечить логіці страхової участі, то страхові фонди не мають субсидіюватися з державного бюджету. На сьогодні континентальна модель ґрунтується не лише на принципі соціального страхування. Наприклад, для малозабезпечених громадян, які в силу певних причин не можуть отримувати соціальні виплати, соціальний захист реалізовується через принцип соціальної допомоги. Але діяльність таких спеціальних соціальних, зокрема муніципальних, служб розглядається допоміжною в «бісмарківській моделі».

Англосаксонська модель названа беверджівською на честь Голови соціального страхування та соціальних служб Великої Британії У.Беверіджа і виходить з того, що кожна людина має право на мінімальний захист в разі хвороби, старості або інших причин, які зменшують людські можливості до самозабезпечення [74]. Дана модель ґрунтується на таких основних принципах:

- універсальності (поширення на всіх громадян, яким необхідна соціальна допомога);
- одноманітності та уніфікації соціальних послуг і виплат за рахунок стандартизації способів розрахунку розмірів та умов надання пенсій і медичного обслуговування;
- розподільної справедливості (мова йде про національну солідарність).

Варто зазначити, що системи страхування через хворобу та пенсійні системи, що забезпечують мінімальні доходи всім людям літнього віку незалежно від їх попереднього професійного шляху, фінансуються з державного бюджету. Тобто в «беверджській моделі» переважає принцип розподільної справедливості, що будується на принципі національної справедливості [66].

Соціал-демократичній модель, що реалізована в таких країнах, як Данія, Швеція та Фінляндія та називається через це ще скандинавською, вважає своїм основним принципом «універсалізм», під яким слід розуміти його всеосяжність. Оскільки соціальний захист є правом усіх громадян, то і забезпечується він головним чином із державного бюджету. Передбачається фінансування скандинавської моделі державою через систему оподаткування, при цьому держава несе відповідальність не лише за розширення і фінансування соціальної допомоги, а й за реальне функціонування різних соціальних служб, що є можливим лише за наявності сильного децентралізованого управління. Сильною стороною даної моделі є активна перерозподільна політика зі сторони держави, що передбачає, серед іншого, прогресивну систему оподаткування. Це дозволяє говорити про наявність в цих країнах-представницях модель не бідної частини населення, а про так звані «слабкі групи» (діти до шести років, люди похилого віку, безробітні, люди з адитивною поведінкою тощо). Розв'язання проблеми «слабких груп» ґрунтується на таких постулатах:

- Незалежно від віку та продуктивності, всі люди мають однакову цінність - як результат суспільство не може «відкинути» слабких, а повинне надавати їм можливості для реалізації потреб;

— Соціальні послуги та сервіс надаються добровільно. Лише в разі неможливості особи нести за себе відповідальність, вони можуть бути примусовими;

— Соціальний захист має бути всеосяжним, безперервним та давати можливість жити нормальним життям;

— Соціальний захист має допомагати долати розрив як у фізичних, так і в соціальних можливостях «слабких груп» та всього суспільства, а також бути гнучким та доступним.

Варто зазначити, що соціал-демократична модель передбачає високий рівень витрат на соціальну сферу [57].

Південно-європейську модель, яка набула свого поширення в Італії, Іспанії, Греції та Португалії, часто називають «рудиментарною» через її перехідний характер. Основною рисою даної моделі є те, що юридичні права на соціальний захист мінімальні або взагалі відсутні. Левова частка соціальних виплат реалізовується за допомогою доброчинності та неурядових громадських організацій. Проблему соціального захисту часто вирішують сім'я та близькі, які разом з іншими інститутами громадянського суспільства відіграють не останню роль в соціальному забезпеченні, а соціальна політика держава скоріше є пасивною та спрямована більше на компенсацію втрат у прибутках окремих категорій громадян. Характерною рисою даної моделі є також асиметрична структура соціальних видатків[57].

Ми вважаємо, що для відповідності європейським стандартам, потрібно замінювати неефективну та нерентабельну соціальну політику на ту, яка буде концентруватися на потребах кожної людини. Модель, яку бере Україна в якості наслідування, має характеризуватися скороченням кількості бідного населення, зміцненням позицій та ролі середнього класу; реалізацією ефективної антикорупційної політики; зростанням рівня доходів населення, яке випереджає рівень інфляції; збільшенням рівня зайнятості серед населення та підвищенням кваліфікації кадрів; поліпшенням соціальної мобільності тощо.

3.3. Підвищення соціальних стандартів в контексті інтеграції України до ЄС

Аналізуючи стан інтеграції в європейське співтовариство, слід зазначити участь України в міжнародних організаціях та проектах. Україна – одна з країн – засновників ООН. У 1992 р. Україна стала суб'єктом міжнародних економічних відносин. Вона вступила в ряд міжнародних економічних організацій: МВФ, МБРР, ЄБРР, Міжнародну фінансову корпорація, Рада Європи, СОТ [3, с.45].

Україна і ЄС почали переговори про нову угоду 5 березня 2007 року, а переговори про створення зони вільної торгівлі – 18 лютого 2008 року на саміті «Україна–ЄС» в Парижі 9 вересня 2008 року Україна не отримала гарантій вступу в ЄС. Замість цього було схвалено рішення про те, що новий документ, що регламентує відносини України та Європейського Союзу, буде називатися "Угода про асоціацію". Сьогодні підписана угода про асоціацію між Україною та ЄС.

Етап парафування угоди, за словами експертів, займав близько двох років. У той же час, після парафування розпочався тривалий процес ратифікації угоди всіма національними парламентами ЄС. При найскромніших оцінках, цей процес міг би зайняти ще два роки. Потрібно враховувати, що не тільки ЄС, а й усі європейські країни дуже уважно стежать за тими процесами, які відбуваються в Україні, і за тим, як реформується судова система, кримінальне законодавство. Також ЄС стежить за тим, що буде з опозицією України, і як пройдуть парламентські вибори [53].

З економічної точки зору, вступ України в ЄС може сприяти притоку іноземних інвестицій, впровадженню нових технологій, реструктуризації економіки, відкрити доступ до європейського ринку товарів і послуг, який забезпечить конкурентоспроможність країни і підвищить життєвий рівень населення і, в загальному, сприятливо позначиться на розвитку економіки. За останніми даними, ставлення населення країн ЄС щодо розширення Союзу неоднозначні і далекі від одностайної підтримки цього процесу. 43% населення

країн ЄС згодні з тим, що Союз має бути розширено за рахунок нових країн–членів; в той же час, 35% опитаних не підтримують процес розширення.

Цікаво, що більшість прихильників розширення ЄС проживає переважно в країнах з відносно низьким рівнем економічного розвитку (Греція, Ірландія, Іспанія, Португалія). Зате в країнах–лідерах ЄС (Велика Британія, Німеччина, Франція), помітно впливають на визначення стратегії ЄС, частка прихильників розширення трохи перевищує третину. Досить стримано ставляться громадяни ЄС щодо можливості набуття членських квитків в Євросоюз. Лише п'ята частина респондентів (21%) вважають, що ЄС повинен бути відкритим для всіх бажаючих, а майже половина (44%) допускають таку можливість лише для окремих держав. Наші співвітчизники оцінюють процес розширення ЄС стримано позитивно [43].

Найбільша частина населення впевнена, що розширення ЄС покращить його відносини з Україною. Тільки кожен десятий дотримується протилежної точки зору. При цьому експерти переконані, що перешкоджають інтеграції в Євросоюз наступні фактори:

- високий рівень корупції в Україні («так» відповіли 93,9% респондентів, «ні» – 2,6%);
- повільні реформи (83,5% і 13,9%);
- недосконалість судочинства (87,8% і 5,2%);
- проблеми з захистом прав іноземних інвесторів (84,3% і 12,2%);
- несприятливі умови для бізнесу (83,5% і 13,9%);
- неефективна регулятивна політика (79,1% і 7,8%);
- проблеми з розвитком демократії (67% і 23,5%) [53].

Користь розвитку співпраці України з ЄС можна довести за допомогою наступних аргументів:

1. Економічний потенціал ЄС та динаміка його розвитку дають можливість прийти до висновку про те, що Європейський Союз являє собою великий ринок збуту виробів та джерело задоволення потреб України в найрізноманітніших споживчих та інвестиційних товарах. До того ж торгівля з ЄС – важливе джерело

надходження вільно конвертованої валюти, що дозволяє обмежувати бартер, масштаби якого сьогодні загрожують економічній безпеці країни.

2. Співпраця України з Європейським Союзом необхідно для технологічного оновлення українського виробництва. Без модернізації успадкованих від СРСР виробничих структур Україна навряд чи може сподіватися вийти на траєкторію стійкого економічного розвитку. Іншими словами, йдеться про створення виробничо–технологічної укладу, масштаби якого сьогодні порівнянного з європейським.

3. Вихід на європейський ринок має велике значення як джерело досвіду та практичних вмінь конкурувати з виробниками інших країн. Розробляти і реалізовувати стратегію виробничо–комерційної діяльності, орієнтованої на світову кон'юнктуру відповідних ринків. При цьому слід зазначити, що вміння успішно діяти на міжнародних ринках веде до підвищення рівня та якості задоволення потреб національних споживачів.

4. Розвиток співробітництва з ЄС сприятиме повнішому використанню потенціалу України як транзитної держави.

5. Інтеграція українських виробників у виробничо–комерційні ланцюги, учасниками яких є фірми та підприємства різних країн, надасть можливість вийти на нові перспективні ринки збуту, раціоналізувати власне виробництво, гнучкіше реагувати на зміни міжнародної економічної кон'юнктури, забезпечувати стабільний розвиток відповідних виробництв.

6. Європейський Союз – це невичерпне джерело досвіду функціонування ринкової соціально–орієнтованої економіки та державного регулювання економічних процесів. Очевидно, саме тут Україна може отримати знання щодо розробки та реалізації антимонопольної політики та здійснення контролю економічної діяльності, регулюванням фондового ринку, політики в області зайнятості і т. д.

7. Розвиток співробітництва з ЄС неминуче означає необхідність вводити відповідні правила і стандарти вироблення та реалізації економічної політики, поведінки первинних економічних агентів. А це, в свою чергу, сприятиме

формуванню прозорого середовища виробничо–комерційної діяльності на національному ринку, який має надзвичайно велике значення для України.

8. Розвиток міжнародного співробітництва в цілому та економічних зв'язків з ЄС, зокрема, безпосередньо впливає на більш раціональний розподіл ресурсів, підвищення ефективності економіки, тобто має позитивні наслідки в довгостроковій перспективі.

9. Саме на європейському фінансовому ринку, який сьогодні є найкращим в світі, Україна може мобілізувати кошти. Необхідні для забезпечення макроекономічної стабільності, диверсифікуючи ті ж джерела зовнішніх запозичень. Слід зазначити окремо, що сьогодні основні товарні потоки ЄС сконцентровані в межах самого союзу [60].

На ринок ЄС припадає 62,7% сукупного товарного експорту та 63,1% імпорту – один з найвищих рівнів європейської торгівлі. А це означає, що вихід на внутрішній ринок Європейського Союзу в більшій мірі буде визначатися саме якісним рівнем співробітництва України з цією інтеграційною угрупованням. Разом з тим було б помилкою замовчувати або применшувати складність процесу європейської інтеграції. зрозуміло, що він буде тривалим і непростим.

Серед іншого, інтеграція в Європу означає зростання відкритості національної економіки та конкуренції з боку фірм ЄС. При цьому неминучі досить болючі наслідки для окремих секторів виробництв і навіть регіонів. Однак потенційні досягнення і переваги європейської інтеграції перевищують можливі втрати і ризики. Це було переконливо доведено попереднім досвідом всіх без винятку європейських країн, в тому числі тих, рівень економічного розвитку яких був нижчий від середнього: від Португалії на заході, Польщі та країн Балтії на сході, від Ірландії на півночі, Греції на півдні.

При цьому неминучі досить болючі наслідки для окремих секторів виробництв і навіть регіонів. Однак потенційні досягнення і переваги європейської інтеграції перевищують можливі втрати і ризики. Це було переконливо доведено попереднім досвідом всіх без винятку європейських країн, в тому числі тих, рівень

економічного розвитку яких був нижчий від середнього: від Португалії на заході, Польщі та країн Балтії на сході, від Ірландії на півночі, Греції на півдні.

При цьому неминучі досить болючі наслідки для окремих секторів виробництва і навіть регіонів. Однак потенційні досягнення і переваги європейської інтеграції перевищують можливі втрати і ризики. Це було переконливо доведено попереднім досвідом всіх без винятку європейських країн, в тому числі тих, рівень економічного розвитку яких був нижчий від середнього: від Португалії на заході, Польщі та країн Балтії на сході, від Ірландії на півночі, Греції на півдні.

Про це хронологічно свідчить досвід першої (Данія, Ірландія, Великобританія, 1973), другий (Греція, 1981, Іспанія, Португалія, 1986), третій (Австрія, Швеція, Фінляндія, 1995) і сучасної (Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Естонія, Словенія, Словаччина, Мальта, Кіпр, Латвія, Литва, Румунія, Болгарія) фаз розширення Європейського Союзу [60].

Торговельні відносини з ЄС – це потенційний шанс, яким треба вміло скористатися, розрізняючи наявні можливості і виправдану обережність від не виправданого оптимізму і популістських страхів. Основними політичними вигодами послідовної європейської інтеграції є зміцнення стабільності демократичної політичної системи та її інститутів, модернізація правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства. Поглиблення культури демократії і повага до прав людини і т. п.

Європейська інтеграція також означає зміцнення національної безпеки та безпеки громадян, адже вона виключає застосування сили як методу розв'язання суперечностей, сприяє стабільності у відносинах з сусідами. У цьому контексті успішне просування України шляхом європейської інтеграції може наблизити Європу і Росію, зміцнить українсько-російські взаємини, що відповідає національним інтересам обох стан. Як повноправний учасник побудови об'єднаної Європи, а в майбутньому – член Європейського Союзу, Україна зможе впливати на вироблення відповідних рішень і, таким чином, на процеси, які відбуваються на європейському континенті.

Перебуваючи в стороні, ми не будемо мати ні економічних, ні політичних ресурсів для такого впливу і, швидше за все, перетворимося на слабкий об'єкт європейської політики. Можливою альтернативою європейській інтеграції є поступова маргіналізація України, її економічна нерозвиненість, політична нестабільність і поява нових загроз національній безпеці. Геополітична невизначеність зробить Україну надто вразливою для зовнішнього тиску. Після початку розширення Європейського Союзу на схід і в результаті активної участі в ньому всіх без винятку західних сусідів України опинитися поза цим процесом означатиме самоусунення від загальноєвропейських процесів і небезпеку ізоляції. У такому випадку ціна відмови від інтеграції може виявитися набагато вище ціни інтеграції [70]

Збереження позитивних тенденцій соціально–економічного розвитку України, підвищення її конкурентоспроможності, ефективності використання трудового потенціалу, залежить від комплексу факторів, пов'язаних з формуванням дієвих механізмів державного регулювання. Важливою складовою соціально–економічної політики є створення конкурентного ринку праці, аналогічного ринків праці розвинутих країн світу.

Світова практика свідчить, що при визначенні порівняльної конкурентоспроможності окремих країн важливе місце приділяється фактору людських ресурсів. Основою формування конкурентного ринку праці є такі чинники [70]:

- динаміка демографічної ситуації;
- структура економіки і зміни в її пропорціях, масштаби і темпи структурної перебудови. Нерівномірність розміщення ресурсного, виробничого і соціального потенціалів, імпортна залежність, стримують розвиток ринку праці. Обсяг валового внутрішнього продукту на душу населення низький і негативно відбивається майже на всіх індикаторах ефективності використання трудового потенціалу країни;
- інвестування в економіку;

- розвиток підприємницької діяльності малого та середнього бізнесу. У багатьох країнах малі та середні підприємства надають робочі місця майже половині працездатного населення;
- мотивація до праці: темпи зростання заробітної плати випереджають зростання ВВП.

Однак її рівень залишається дуже низьким в порівнянні з розвиненими країнами. Населення шукає роботу за межами України (міграція і нелегальна міграція). В Україні ціни на продукти харчування зрівнялися з цінами провідних країн світу, таких як Великобританія, Німеччина і США. За даними Держкомстату України ціни на продукти харчування досягли у нас 50% доходів середньої родини [53]. Ці дані підтверджують низький рівень заробітної плати та її нездатність задовольнити всі потреби середньостатистичного громадянина України, адже крім харчування існують ще й інші важливі потреби, без яких людина не зможе повноцінно жити і розвиватися.

Основними причинами, що впливають на розвиток економіки є: нестабільність українського законодавства, бюрократичні бар'єри, відсутність правового забезпечення кредитування, страхування ризиків, низький рівень ділової та професійної кваліфікації, незначна частина сучасної техніки і технологій в загальному процесі виробництва і т. д.

Таким чином, на сучасному етапі науково – обґрунтоване реформування законодавчо–нормативної бази є важливою складовою удосконалення соціальної політики в Україні та в кінцевому підсумку підвищення життєвого рівня населення і конкурентоспроможності економіки та соціальних досягнень країни в цілому. Детальніше ознайомитись з моделлю можна у Додатку Б.

Висновки до 3 розділу

Основними заходами реалізації певної стратегії є прийняття і введення в дію нової законодавчо–нормативної бази в сфері соціальної політики та адекватне її фінансове забезпечення. Реформування законодавчо–нормативної бази повинно відбуватися в контексті інтеграційної політики України в Європейський Союз.

Йдеться про адаптацію норм, розмірів, показників соціальної забезпеченості до європейських стандартів.

У Стратегічному плані діяльності Міністерства соціальної політики України на 2018 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановими (2019-2020 роки) розроблено завдання, які усуватимуть основні проблеми, які існують на ринку праці, в сфері пенсійного страхування, в наданні соціальних, реабілітаційних та психологічних послуг, в сфері захисту від домашнього насильства та торгівлі людьми, а також в питаннях допомоги дітям.

В ЄС можна виділити наступні моделі соціальної політики:

1. континентальна;
2. англосаксонська;
3. скандинавська;
4. південно-європейська.

Для відповідності європейським стандартам, потрібно замінювати неефективну та нерентабельну соціальну політику на ту, яка буде концентруватися на потребах кожної людини. Модель, яку обере Україна в якості наслідування, має характеризуватися скороченням кількості бідного населення, зміцненням позицій та ролі середнього класу; реалізацією ефективної антикорупційної політики; зростанням рівня доходів населення, яке випереджає рівень інфляції; збільшенням рівня зайнятості серед населення та підвищенням кваліфікації кадрів; поліпшенням соціальної мобільності тощо.

Необхідно вдосконалити законодавство, використовуючи досвід розвинених держав, наділивши всі верстви населення рівними правами і обов'язками. першорядним є питання впровадження всебічних інновацій та застосування комплексного підходу до ефективного використання високих технологій. Це дасть поштовх розвитку інноваційних технологій, без яких сучасне суспільство на даному етапі свого розвитку не може обійтися і що, в кінцевому підсумку, полегшує працю людини, а й вимагає знань в даній галузі управління.

Важливими є соціальні проблеми суспільства: на них варто звернути найбільшу увагу з метою формування європейських стандартів цінностей і підвищення життєвого рівня населення. Переосмислення моральних цінностей суспільства, зміцнення духу патріотизму – ключові проблеми сучасного суспільства. Аналізуючи географічне положення України, її природні ресурси, зокрема водні і земельні, можна зробити висновок, що країна, володіючи таким потенціалом, реалізує себе менше, ніж може і це є негативним фактором, який перешкоджає її розвитку. Подальші дослідження необхідно спрямувати на розробку програм по підвищенню соціальної активності населення з питань інтеграції в ЄС, організації семінарів, конференцій, в тому числі і в навчальних закладах, і по ЗМІ в доступній для розуміння формі.

ВИСНОВКИ

Здійснивши теоретичний аналіз досліджуваної теми ми зробили ряд висновків:

1. У науковій літературі існують різні визначення поняття «соціальна політика». У них роблять акцент на різні визначальні частини соціальної політики, такі як: сфера вивчення; діяльність держави з розвитку та управління соціальною сферою суспільства; соціальне становище тих чи інших частин народу і народу в цілому. Розглядається роль соціальних суб'єктів, соціальних інститутів і держави як одного з найважливіших інститутів.

До суспільних умов, що формують соціальний стан, відносяться суспільний устрій (суспільний лад); влада в суспільстві; влада в господарстві (власність); економічні умови; економічна безпека; захищеність від соціальних небезпек (соціальна захищеність); параметри соціального стану, тобто конкретні вимірювачі соціального становища.

Суб'єктами соціальної політики є соціальні групи, структурні частини суспільства (народу).

Головною метою державної політики є підвищення рівня і якості життя громадян.

2. Державна соціальна політика реалізовується через систему державних мінімальних соціальних стандартів (мінімальне забезпечення достатнього рівня життя). Державні стандарти виражаються через соціальні норми. Державні соціальні нормативи встановлюються в сферах доходів населення, соціального обслуговування, обслуговування закладами культури, забезпечення навчальними закладами тощо. До основних державних соціальних гарантій в Україні належать мінімальні розміри заробітної плати та пенсії за віком, розміри державної соціальної допомоги та неоподаткований мінімум доходів громадян. Варто зазначити, що перелічені соціальні гарантії є основним джерелом існування та не можуть бути нижчими за прожитковий мінімум, встановлений державою.

3. Соціальна політика в Україні забезпечується такими нормативно правовими актами, як Конституція України, Закон України «Про державні

соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», Кодекс законів про працю України, Закон України «Про прожитковий мінімум», Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо.

4. Існують різні моделі соціальної політики держави. Класичною стала типологія Г. Еспінг-Андерсена, в основі якої лежать ідеологічні критерії та розміри соціальних виплат. Таким чином, до моделей соціальної політики держави належать консервативна, ліберальна та соціал-демократична.

Модель соціальної політики в Україні формується в умовах перехідного суспільства. Це зумовлює цілий ряд її особливостей, до яких можна віднести:

- залежність соціальної політики від рівня економічного розвитку країни;
- відсутність можливості широкого вибору громадянами форми соціального захисту (видів страхування, допомоги, обслуговування);
- фактичне «зведення» соціальної політики до її соціально-захисної функції;
- концептуальна невизначеність, що породжує суперечності між принципами, покладеними в основу правових актів, починаючи з Конституції України, з одного боку і механізмами їх реалізації та фінансуванням - з іншого.

5. Ключовою проблемою соціальної політики України є її ефективність, цільовий характер проведених заходів. Необхідно ліквідувати всі зони втрат в соціальному секторі. Ресурси повинні направляються тим, хто в них відчайдушно потребує, а не людям, які можуть легко прожити без них. Сьогодні важливість якісної освіти і системи охорони здоров'я не вимагає аргументації. Але організаційні реформи систем освіти та охорони здоров'я поки не привели до помітного для народу поліпшенню їх якості. Необхідно підвищувати ефективність роботи систем освіти та охорони здоров'я, усувати ситуації, коли дані галузі фінансуються за «залишковим принципом».

Матеріально-технічна база систем освіти та охорони здоров'я повинні відповідати сучасним світовим вимогам. В умовах скорочення чисельності

населення України, держава вживає заходів, спрямованих на підтримку прагнення сімей до народження другої і наступних дітей.

Також слід зазначити, що на державному рівні необхідний комплексний підхід до вирішення соціальних проблем, в тому числі і молодих сімей, що передбачає надання можливості влаштування дитини в дитячий сад без черг і проблем, надання можливості отримання якісної освіти та медичної допомоги, про що вже сказано вище, дозвіл інфраструктурних, житлових проблем та ін.

6.Серед проблем державної соціальної політики можна виділити велику диференціацію доходів серед населення, високий рівень безробіття, високий рівень інфляції, недосконалість системи освіти та охорони здоров'я тощо.

7.У Стратегічному плані діяльності Міністерства соціальної політики України на 2018 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановими (2019-2020 роки) розроблено завдання, які усуватимуть основні проблеми, які існують на ринку праці, в сфері пенсійного страхування, в наданні соціальних, реабілітаційних та психологічних послуг, в сфері захисту від домашнього насильства та торгівлі людьми, а також в питаннях допомоги дітям.

8.В ЄС можна виділити наступні моделі соціальної політики:

1. континентальна;
2. англосаксонська;
3. скандинавська;
4. південно-європейська.

Для відповідності європейським стандартам, потрібно замінювати неефективну та нерентабельну соціальну політику на ту, яка буде концентруватися на потребах кожної людини. Модель, яку обере Україна в якості наслідування, має характеризуватися скороченням кількості бідного населення, зміцненням позицій та ролі середнього класу; реалізацією ефективної антикорупційної політики; зростанням рівня доходів населення, яке випереджає рівень інфляції; збільшенням рівня зайнятості серед населення та підвищенням кваліфікації кадрів; поліпшенням соціальної мобільності тощо.

9.Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі – стратегічна мета України, тому що є найкращим способом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинутої демократичної держави, зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин. У процесі інтеграції України стикається як з позитивними, так і з негативними наслідками. Щоб йти в ногу з мінливим світом, треба мати необхідні людські ресурси у вигляді міцної і здорової нації, потужний інтелектуальний потенціал, належне фінансове забезпечення.

Необхідно вдосконалити законодавство, використовуючи досвід розвинених держав, наділивши всі верстви населення рівними правами і обов'язками. першорядним є питання впровадження всебічних інновацій та застосування комплексного підходу до ефективного використання високих технологій. Це дасть поштовх розвитку інноваційних технологій, без яких сучасне суспільство на даному етапі свого розвитку не може обійтися і що, в кінцевому підсумку, полегшує працю людини, а й вимагає знань в даній галузі управління.

Важливими є соціальні проблеми суспільства: на них варто звернути найбільшу увагу з метою формування європейських стандартів цінностей і підвищення життєвого рівня населення. Переосмислення моральних цінностей суспільства, зміцнення духу патріотизму – ключові проблеми сучасного суспільства. Аналізуючи географічне положення України, її природні ресурси, зокрема водні і земельні, можна зробити висновок, що країна, володіючи таким потенціалом, реалізує себе менше, ніж може і це є негативним фактором, який перешкоджає її розвитку. Подальші дослідження необхідно спрямувати на розробку програм по підвищенню соціальної активності населення з питань інтеграції в ЄС, організації семінарів, конференцій, в тому числі і в навчальних закладах, і по ЗМІ в доступній для розуміння формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. – Київ. Алерта, 2011.96 -с.
2. Аверин А.Н. Государственная система социальной защиты населения: Учебное пособие. – М.: Изд-во РАГС, 2012. – 320 с.
3. Антропов В.В. Социальная защита в странах Европейского союза. История, организация, финансирование, проблемы. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2013. – 415 с.
4. Баталов Э.Я. Доживет ли Украина до социального государства / М., 1997. – №8. – С. 48.
5. Белоус О. Глобализация и безопасность развития / О. Белоус, Д. Лукьяненко. – К. : КНЭУ. 2001. – 733 с.
6. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 381 с.
7. Бреева Е.Б. Социальное сиротство. Опыт социологического обследования // Социологические исследования. – 2014. –№4. – С.44–51.
8. Бреус С. В. Інвестиційна політика України в контексті євро інтеграційних пріоритетів України / С. В. Бреус // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 1. – С. 258.
9. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2013 рік / ІБСЕД, проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи впровадження», USAID. – К. : Нора–Друк, 2014. – 80 с.
10. Вебер М. Основные социологические понятия / Теоретическая социология: Антология: В 2 ч. / Пер. с англ., фр., нем., ит.; Сост. и общ. ред. С.П. Баньковской. – М. : Книжный дом «Университет», 2002. – Ч. 1. – 424 с.
11. Ведунг Е. Оцінювання державної політики і програм / Пер. з англ. В.Шульга. – К. : Всеуито, 2003. – 350 с.
12. Галаганов В. П. Организация работы органов социальной обеспечения, // Право и политика. – 2–е изд. – М.: Кнорус, 2013. – С.81–87.
13. Ганслі Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. – К. : Либідь, 1996. – 210 с.

14. Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
15. Геєць В.М. Наслідки демографічних викликів для економічного зростання в Україні // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1(15). – С. 3–23.
16. Герасименко Г.В. Концепція соціальної держави: еволюція наукових поглядів і сучасні виклики // Вісник ХНУ. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 3. – Т. 1. – С. 202–205.
17. Гончаров П.К. Социальное государство: сущность и принципы // Вестник Российского университета дружбы народов. – Сер.: Политология. – 2000. – № 2. – С. 46–59.
18. Гришкин В.А. Научно – методологические основы социализации экономики и обеспечения социальной динамики общества: Автореферат докт. д. – Днепропетровск, 2012. – С.14–15.
19. Гудзь В.В. Національний менталітет і перспективи державотворення в Україні / В. В. Гудзь // Тези доповідей та виступів загальноукраїнської науково–практичної конференції «Менталітет та протиріччя сучасного українського суспільства: політологічні, соціологічні, культурологічні аспекти». – Запоріжжя, 1994. – Ч. 2. – С. 26.
20. Демографічні чинники бідності (колективна монографія) / За заг. ред. Е.М.Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – 2009. – 184 с.
21. Держава і суспільство в Україні: історія і сучасність / За ред. д.і.н. О.М.Майбороди – К. : ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2013. – 184 с.
22. Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ: у 4 т. / ДННУ «Акад. фін. управління». – К., 2011. – Т. 4: Державні соціальні видатки: напрями раціоналізації та підвищення ефективності. – 2011. – 608 с.
23. Дудкин А. Нужны новые модели социальной работы // Социальное обеспечение. – 2012. – №2. – С.143-148.

24. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» // База даних «Законодавство України» / ВР України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>

25. За три роки в Україні втричі виріс рівень довіри до судів / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1762122-za-tri-roki-v-ukrayini-vtrichi-viris-riven-doviri-do-sudiv-opituvannya>

26. Кирьян Т.М. Социальная политика в условиях финансово-экономического кризиса / Т.М. Кирьян // Вестник экономической науки Украины – 2009. – № 2. – С. 176–186.

27. Кількість зареєстрованих безробітних та кількість вакансій у 2018 році (за даними державної служби зайнятості) / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/rp/sz_br/sz_br_u/kzbr_ta_vakan_u2018.htm

28. Кравченко Т. И. Интеграция Украины в современную мирохозяйственную систему / Т. И. Кравченко, В. С. Миронов // Международная экономика. – Донецк: Родник, 2001. – С. 89–97.

29. Либанова Э.М. Демографические сдвиги в контексте социального развития // Демографія та соціальна економіка. – 2014. – № 1(21). – С. 9–23.

30. Либанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія / Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – К. : КНЕУ, 2008. – 328 с.

31. Либанова Е.М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1(15). – С. 24–38.

32. Либанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – № 1(17). – С. 5–22.

33. Люди з обмеженими з обмеженими можливостями (інваліди) / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://igov.org.ua/subcategory/1/3/situation/20>

34. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики (колективна монографія) / за ред. Е.М.Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2014. – 380 с.

35. Людський розвиток в Україні: Мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М.Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.

36. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М.Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. – 236 с.

37. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан / ПРООН, РВПС НАН України. – К. : Видавництво «СПД Савчина». – 2002. – 123 с.

38. Макарова О.В. Програми соціальної підтримки: оцінка результатів та шляхи удосконалення // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 1(19). – С. 47–56.

39. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.

40. Макогон Ю. В. Глобализация и Украина в мировой экономике / Ю. В. Макогон, Т. В. Орехова. – Д. : ДонНУ, 2004. – С. 405–420.

41. Мамут Л.С. Социальное государство с точки зрения права / Л.С. Мамут // Государство и право. – 2001. – № 7. – С. 5–14.

42. Мінфін / [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/>

43. Механізми реалізації соціальної політики / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy/3488-mehanzmi-realzacyi-socalnoyi-politiki.html>

44. Моделі соціальної політики / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/315/6.pdf>

45. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М.Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України, 2012. – 404 с.
46. Нормативно-правове забезпечення соціальної політики в Україні / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5679771/page:5/>
47. Освіта в Україні : Базові індикатори / [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf>
48. Офіційний сайт Європейської Комісії [електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/index_en.htm
49. Пахомов Ю. Н. Международные стратегии экономического развития / Ю. Н. Пахомов, А. С. Филипенко. – К. : Украина, 2007. – С. 65, 70.
50. Перехідна економіка: підручник / [В.М. Геець, Є.Г. Панченко, Е.М. Лібанова та інші]; за ред. В.М. Гейця. – К.: Вища школа, 2003. – 591 с.
51. Поланьї К. Великая трансформация: политические и экономические истоки нашего времени. – СПб.: 2002.
52. Послання Президента України до Верховної Ради України від 7.04.2011 року «Модернізація України – наш стратегічний вибір» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/modernizacija-ukrayini-nash-strategichnii-vibir-doc53248.html>
53. Проблемы и перспективы Украины в контексте расширения ЕС. Расширение Евросоюза: как его видят граждане ЕС и население Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/POLITICS/ukraina_i_rasshirenje_es_problemy_posledstviya_perspektivy.html.
54. Роик В. Реформа льгот не снимает с повестки дня вопрос о модернизации системы доходов населения // Человек и труд. – 2011. – №9. – С.54–55.
55. Самооцінка домогосподарств України рівня своїх доходів // База даних ДСТУ / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/78083/Bidnist_ne_porok_74_ukrajinciv_dum

ajut_shho?fb_comment_id=2050853458274271_2059873450705605#f1755c69d1377a
4

56. Саріогло В.Г. Оцінювання результатів державних соціальних програм: актуальність, методологія, інструментарій // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 1(19). – С. 57–66.

57. Семигіна Т. В. Соціальна політика економічно розвинутих країн в умовах глобалізації / Т. В. Семигіна // Магістеріум : Соціальна робота і охорона здоров'я. - 2004. - № 15. - С. 79-84

58. Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій // Київ : Вид-во УАДУ, 2003. – 265 с

59. Скуратівський В.А. Соціальний розвиток і соціальна політика: сучасні реалії, суперечності і тенденції розвитку // Вісник УАДУ. – 1999. – №1. – С. 137–150.

60. Социологи: Украинская коррупция помешает интеграции с ЕС, но не с Россией [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/ukraine/2011/05/11/847720.html>.

61. Соціальні показники та мінімуми Держбюджету-2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100005725-sotsialni-pokazniki-ta-minimumi-derzhbyudzhetu-2018>

62. Соціальні результати державних програм: теоретико–методологічні та прикладні аспекти оцінювання: монографія / за ред. Е.М.Лібанової; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАНУ. – Умань : Видавець «Сочінський», 2012. – 312 с.

63. Соціально–економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В.М.Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.

64. Стратегічний план діяльності Міністерства соціальної політики України на 2018 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановими (2019-2020 роки)

65. У 2014 році жилося краще. Рівень бідності за останні роки зріс на 10% / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/POLITICS/v-ukrayini-25-naselennya-za-mezheyu-bidnosti-svitoviy-bank-283300_.html
66. Управління соціальним та гуманітарним розвитком : навч. посіб. / авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова та ін. ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. - К. : НАДУ, 2009. - Ч. 1. - 456 с., с.92
67. Фирсов М.В., Студенова Е.Г. Теория социальной работы. – 4-е изд. – М.: Владос, 2013. – 432 с.
68. Шевчук П.І. Соціальна політика / П.І. Шевчук. – [2-ге вид.]. – Львів: Світ, 2005. – 400 с.
69. Ще раз про домашнє насильство / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/>
70. Экономическая интеграция с ЕС уничтожит суверенитет Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bagnet.org/news/politics/169303>.
71. Юм Д. Сочинения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rumagic.com/ru_zar/sci_philosophy/yum/0/j89.html
72. Якість інформаційного забезпечення соціальної політики: монографія / [Макарова О.В., Саріогло В.Г., Терещенко Г.І. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2010. – 248 с.
73. Яременко А.А. Социальная политика: теоретико–методические основы исследования процессов формирования и эффективности реализации: Монография. Статьи. Выступления. Интервью / А.А. Яременко. – М.: Ин-т экон. и прогност. НАН Украины, 2008. – 480 с.
74. Beveridge W. Social Insurance and Allied Services, Report. – London : McMillan, 1942. – 220 p.
75. Фокшей Г. «Система соціального захисту людини: європейський та український досвід» / Г. Фокшей // Управління та адміністрування: зб. наук. ст. студ. У 66 заоч. Форми навч. / відп. ред. Н.Л. Новікова. – Ч.1. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 372 с

76. Україна після 2015 року: Майбутнє, якого ми прагнемо. Національна доповідь / [Лібанова Е.М., Балакірева О.М., Єрмолаєв А.В. та ін.]; за сприяння Представництва ООН в Україні. – К. : 2013. – 112 с.

77. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2017. – № 3. – Ст. 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

78. Бюджет-2017 не встановлює розмір виплат соціально незахищеним верствам населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.ua/articles/politics>

79. Держбюджет – 2017: прожитковий мінімум [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zib.com.ua/ua/126081-derzhbyudzheta-2017-prozhitkoviy-minimum.html>

80. Мінімальна пенсія на 2017 рік в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/pensii/1181-minimalna-pensya.html>.

81. Черенько Л.М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка масштабів явища / Л. М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1 (23). – С.11–21.

82. Щетініна Л.В. Соціальне інвестування в поліпшення умов праці молоді: загальні засади та стан в Україні / С. Г. Рудакова, Н. С. Данилевич // Економіка: реалії часу. – 2016. - № 3. – С. 84-91.

83. Щетініна Л.В. Якість життя молоді та її вплив на освіту: якісний та кількісний виміри / С. Г. Рудакова //Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2016. - С. 85.

84. Євдокимова І. А. Соціальна політика: навчальний посібник – Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. – 184 с.

85. Соціальна і гуманітарна політика: підручник / [авт. кол.: В.П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.]; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. - К.: НАДУ, 2016. - 792 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Табл. Структура та характеристика нормативно-правового забезпечення соціальної політики

Закон України	Зміст
Конституція України	Визначає права і гарантії громадян України: право на вільний розвиток своєї особистості, право на життя, пошану до своєї гідності, свободу і особисту недоторканність, безпечні умови праці, свободу світогляду та віросповідання, право на недоторканність житла, освіту, свободу думки і слова, вираз своїх поглядів і переконань, охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування тощо.
Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»	Визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій.
Кодекс законів про працю України	Визначає правові засади і гарантії здійснення громадянами України права розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної і творчої праці.
Закон України «Про прожитковий мінімум»	Дає визначення прожитковому мінімуму, закладає правову основу для його встановлення, затвердження та врахування при реалізації державою конституційної гарантії громадян на достатній життєвий рівень.

Закон України «Про індексацію грошових доходів населення».	Визначає правові, економічні та організаційні основи підтримання купівельної спроможності населення України в умовах зростання цін з метою дотримання встановлених Конституцією України гарантій щодо забезпечення достатнього життєвого рівня населення України.
Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб».	Визначає структуру доходів, які підлягають оподаткуванню, платників податків, об'єкт оподаткування, механізм оподаткування доходів платника податків.
Закон України «Про соціальні послуги».	Визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.
Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».	Визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на охорону їх життя і здоров'я та створює єдиний порядок визначення категорій зон радіоактивно забруднених територій, умов проживання і трудової діяльності на них, соціального захисту потерпілого населення.
Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».	Визначає основи соціальної захищеності інвалідів в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам вести

	повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями і інтересами.
Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».	Спрямований на реалізацію конституційних гарантій права громадян на соціальний захист - забезпечення рівня життя не нижчого від прожиткового мінімуму шляхом надання грошової допомоги найменш соціально захищеним сім'ям.
Закон України «Про охорону праці».	Визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.
Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування	Визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні.

Додаток Б

Табл.1. Модель реформування соціальної політики по сферах

Сфера	Пріоритетні напрямки
Політична	Здійснення адміністративної реформи, удосконалення правового визначення діяльності органів державної влади.
	Забезпечення політичної, соціальної стабільності, громадянського порозуміння і взаємодії регулювання інтересів різних соціальних груп суспільства.
	Розвиток громадянського суспільства та демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод громадян.
	Розвиток України як активного члена міжнародних відносин, забезпечення інтегрування України до світової економічної спільноти, ЄС.
Правова	Розробка дієвих механізмів реалізації конституційних прав і свобод людини. Розвиток у населення потреби самозахисту власних прав.
	Чітке розмежування відповідальностей між органами державної влади за порушення трудового законодавства.
	Збалансування реформування механізму з реформуванням трудової сфери; координація змісту Господарського, Податкового, Бюджетного, Цивільного, Трудового кодексів.
	Сприяння розвитку соціального партнерства і договірного регулювання соціально–трудова відносин, підвищення рівня компетентності суб'єктів соціально–трудова відносин, удосконалення процедури підписання колективних договорів і угод, контроль за їх виконанням.

Економічна	Створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки; забезпечення збалансованості соціально–економічного розвитку регіонів.
	Створення сприятливих соціально–економічних умов і правових задатків для детінізації національної економіки, обмеження економічної злочинності, криміналізація соціально–економічної сфери, стимулювання легалізації тіньових доходів.
	Побудова і утвердження інноваційної моделі розвитку, збереження і підвищення науково–технічного потенціалу, проведення політики поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів.
	Здійснення прийомів, спрямованих на ліквідацію прихованого безробіття, проведення політики продуктивної зайнятості.
Соціальна	Наближення реальних можливостей соціального захисту до потреб працюючих, розвиток системи соціального страхування ризиків
	Економічне стимулювання суб'єктів соціально–трудових відносин до створення безпечних, сприятливих умов праці, переорієнтація національної політики в сфері охорони праці та виробничої гігієни на ліквідацію причин соціальних ризиків, загальний характер профілактичних заходів охорони здоров'я , життя і праці.
	Сприяння розвитку соціальної, житлової інфраструктури із залученням іноземних інвестицій, поширення застосування кредитів під придбання житла і предметів довгострокового вживання (особливо пільгових для молоді та малозабезпечених сімей з дітьми).
	Забезпечення випереджаючого розвитку соціальних інститутів (освіти, медицини культури і т.п.) і відповідного зростання

	соціальних інвестицій, безпосередньо спрямованих на розвиток людини
Демографічна	Проведення зваженої демографічної політики, спрямованої на створення умов для розширеного відтворення людського потенціалу, забезпечення улаштованості демографічної політики в соціальну .
	Реалізація ефективного соціального–економічного механізму задоволення потреб сім'ї в дітях через законодавчо закріплений запас в заробітній платі (соціальних платежах) обґрунтованої частини для утримання і гідного виховання здорового покоління .
	Забезпечення рівних можливостей для забезпечення здоров'я, збереження трудового потенціалу зниження соціально обумовлених відмінностей у фізичному стані різних груп населення.
	Формування нормативної–правової бази стимулювання здорового способу життя, обмеження реклами алкоголю і тютюну, боротьба з наркоманією.
	Орієнтація діяльності служб охорони здоров'я на допомогу населенню в збереженні свого здоров'я і поліпшення його якісних характеристик; досягнення високого рівня культури самозбереження українців.
	Створення ефективних механізмів підвищення якості та доступності медичного обслуговування.
Екологічна	Створення надійних гарантій екологічної безпеки, забезпечення охорони навколишнього середовища, застосування дієвих інструментів для відтворення та раціонального використання природних ресурсів.

	Впровадження у виробництво сучасних ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій, практики утилізації відходів.
	Поліпшення екологічної освіти, відповідальності суспільства за результати господарської діяльності в екологічній сфері.
	Запровадження дієвих заходів зниження негативного впливу екологічної глобалізації на стан навколишнього середовища.
	Забезпечення інформацією населення про стан екологічної безпеки та екологічні загрози.
Духовна	Сприяння збереженню і збагаченню українських культурно—історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин.
	Виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури народів світу.
	Формування у дітей та молоді сучасного світогляду, моральних цінностей.